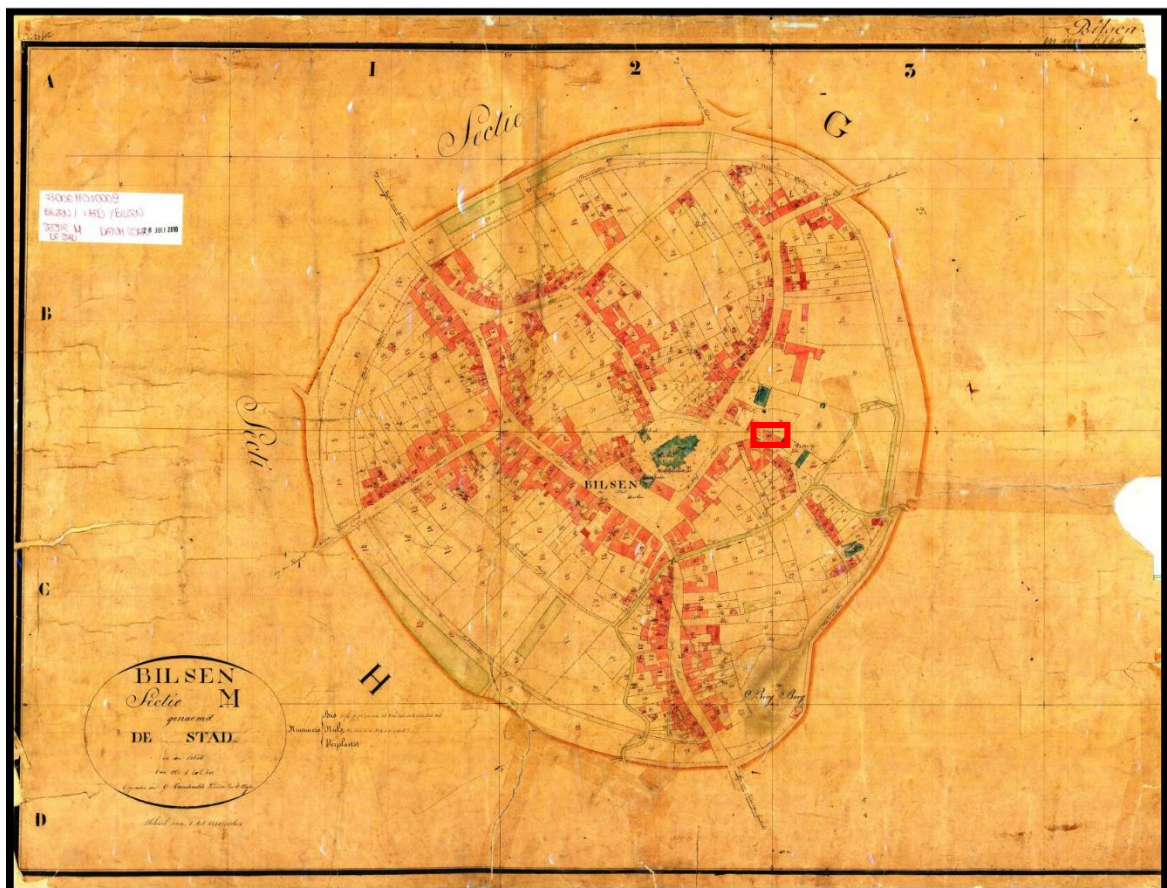

Archeologienota

Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10

Archeologienota, verslag van het bureauonderzoek
2019J163

Historisch en Archeologisch Advies, Studies en Toegepast onderzoek

Rik van de Konijnenburg, Grauwe Torenwal 6/00/1 - B-3960 Bree (BE)
Mob. 0496 209 018 - e-mail: rik@konijnenburg.com

verwijzing: VAN DE KONIJNENBURG, R., (2019), Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10, HAAST-rapport 2019-52, Bree, D/2019/12654/52

© 2019 HAAST bvba, *Grauwe Torenwal 6/00/1, B-3960 Bree*

Foto's: HAAST – Rik vd Konijnenburg (tenzij anders vermeld)

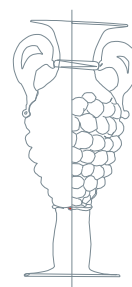
Tekeningen: HAAST (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wettelijk depot: D/2019/12654/52

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

COVERFOTO: Het centrum van Bilzen, Primitief Kadaster uit 1842 © cartesius.be

Inhoud

Verslag van de resultaten van het bureauonderzoek

1. Beschrijvend gedeelte
 - 1.1 Administratieve gegevens
 - 1.2 Archeologische voorkennis
2. Onderzoeksopdracht
3. Werkwijze
4. Assessment rapport
 - 4.1 De landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied
 - 4.2 Historische situering
 - 4.3 Archeologische situering
5. Besluit
 - 5.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen
 - 5.2 Advies en afweging van de onderzoeksmethoden
6. Synthese
 - 6.1 Samenvatting gespecialiseerd publiek
 - 6.2 Samenvatting niet-gespecialiseerd publiek
7. Bibliografie
8. Figurenlijst
9. Bijlagen

Verslag van de resultaten van het bureauonderzoek

1. Beschrijvend gedeelte

1.1 Administratieve gegevens

Projectcode	2019J163
Actoren	Rik van de Konijnenburg, OE/ERK/Archeoloog/2015/00041
Locatie: Provincie	Limburg
Gemeente	Bilzen
Deelgemeente	Bilzen
Site (adres)	Camille Huysmansplein 6-10
Kadastrale gegevens	Bilzen, afd 1, sectie M percelen 169t en 169p
Oppervlakte onderzoeksgebied	Opp 347,67 m ²
Kadastraal percelenplan	Zie fig. 2
Topografische kaart	Zie fig. 3
Relevante termen thesauri OE	bureauonderzoek

Bounding Box:

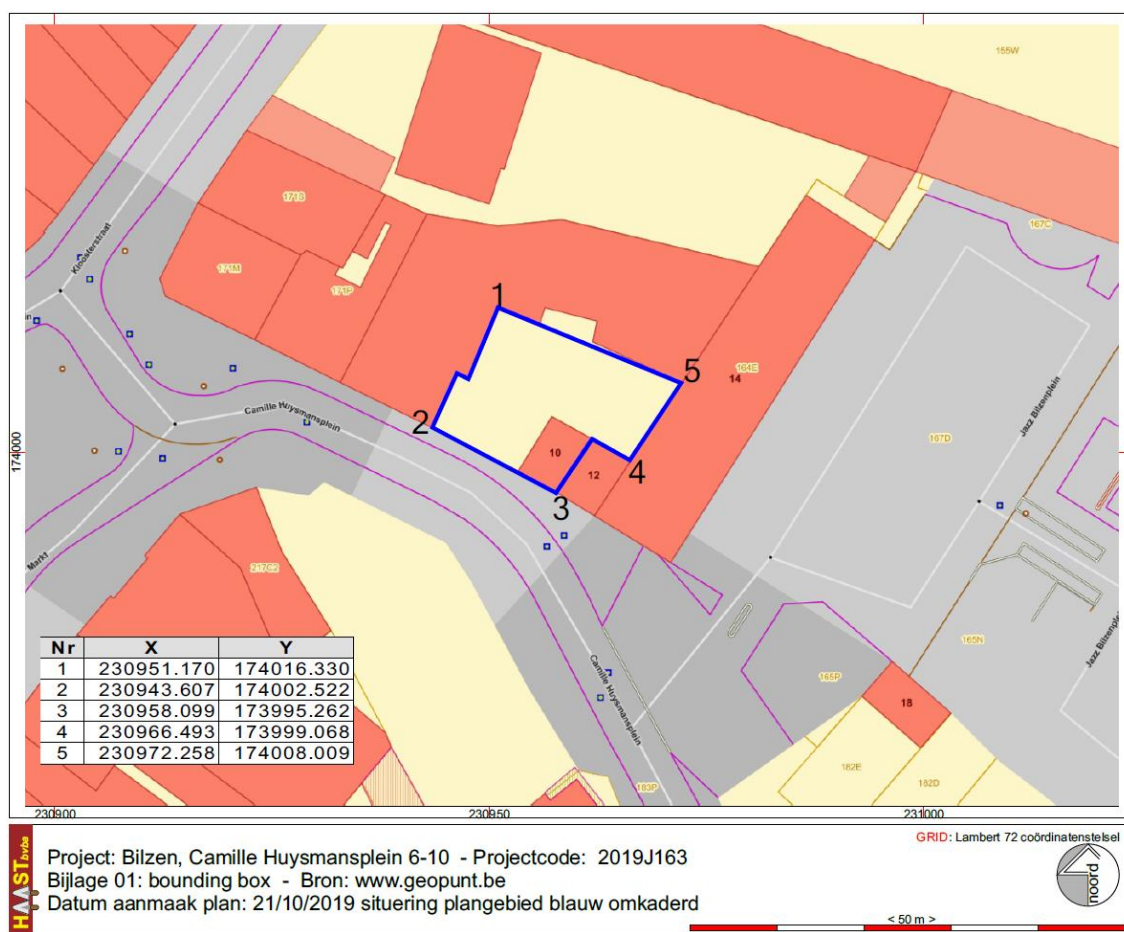

Fig. 1: Bounding Box

Kadastrale gegevens: Kadastrale ligging van het projectgebied: Bilzen, afd 1, sectie M percelen 169t en 169p. De oppervlakte van het projectgebied bedraagt 347,67 m².

Fig. 2: Kadastraal uittreksel dd. 2019 © cadgis viewer

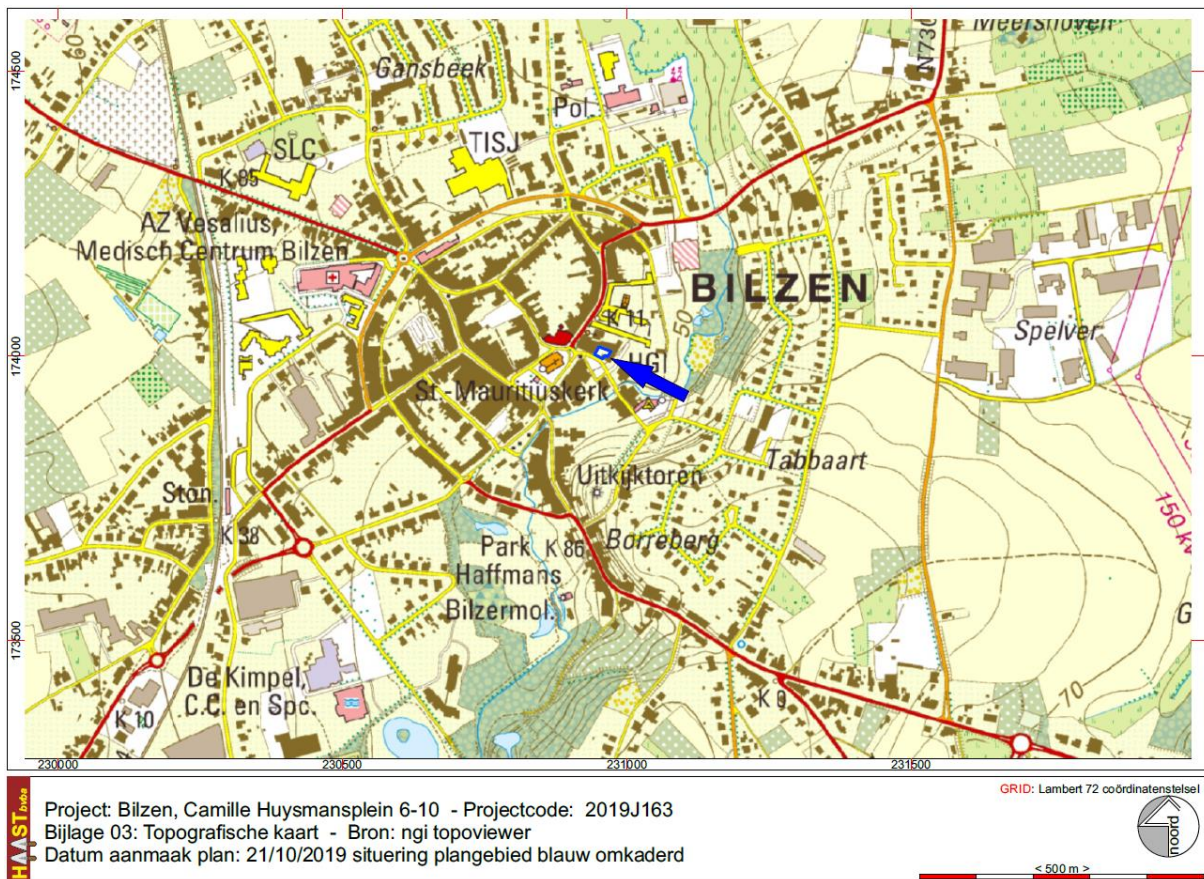

Fig. 3: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1/10.000. © NGI & cartoweb

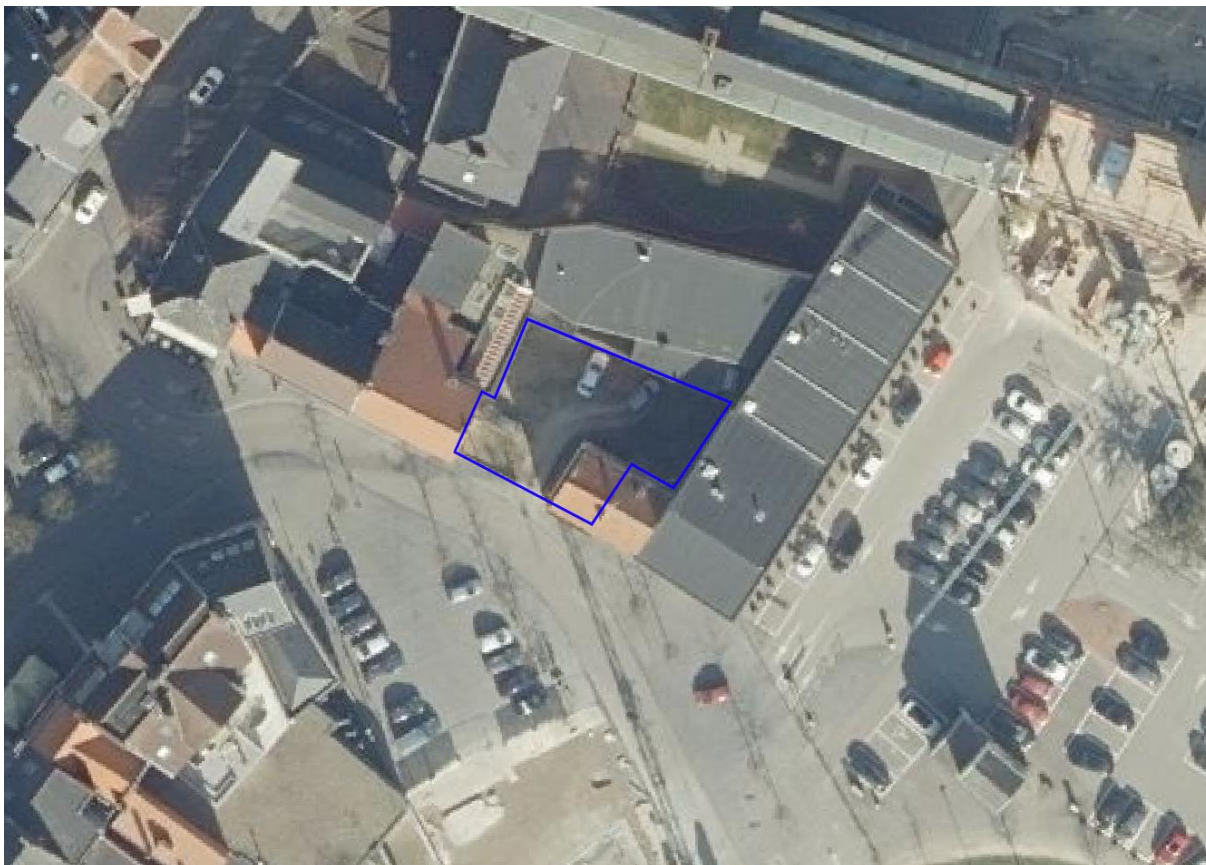

Fig. 4: Situering van het onderzoeksgebied op de luchtfoto 2018. © Geopunt.be

1.2 Archeologische Voorkennis

Het terrein bevindt zich in het centrum van de historische kern van Bilzen aan het Camille Huysmansplein. Binnen het projectgebied zijn tot heden geen archeologische onderzoeken gebeurd, noch zijn er vondsten gemeld.

2. Onderzoeksopdracht

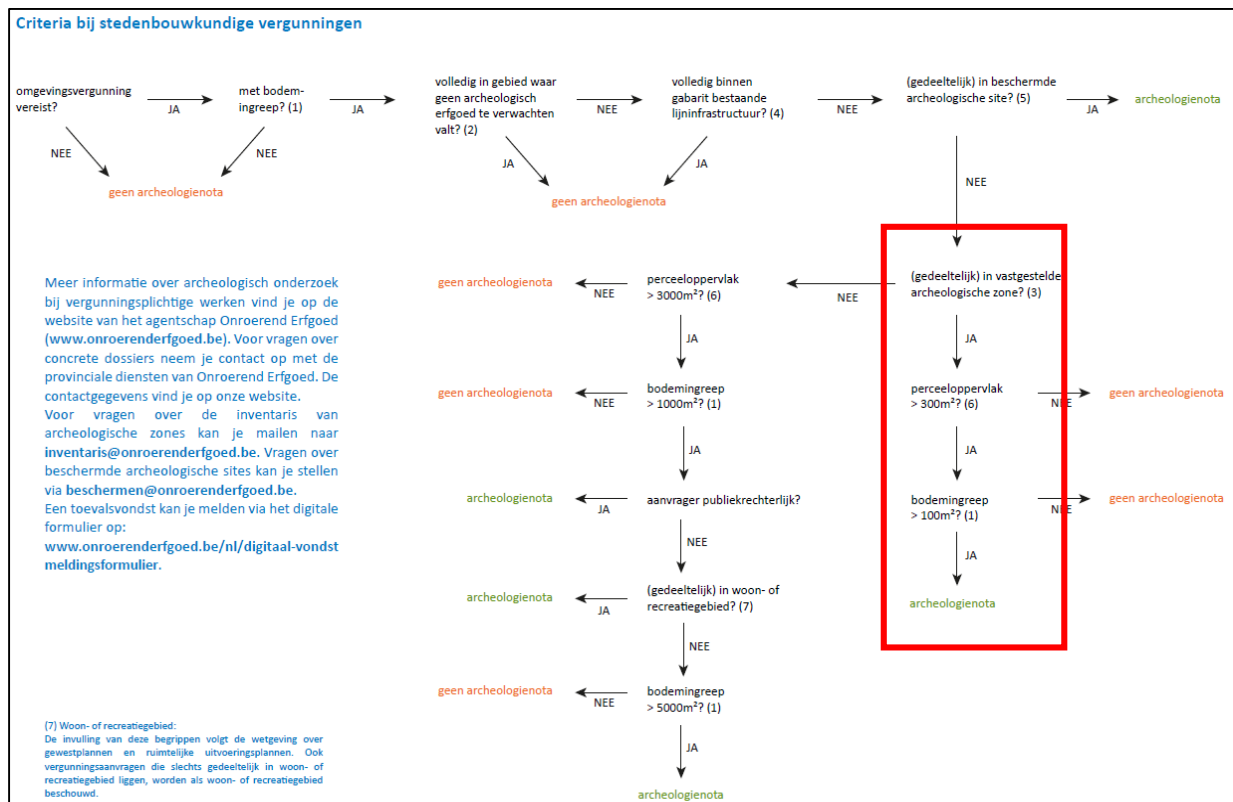
Randvoorwaarden

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag (omgevingsvergunning).

De wetgeving met betrekking tot archeologie omvat enerzijds het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 en anderzijds het Onroerendergoedbesluit van 16 mei 2014 die voor archeologie in werking traden op 1 juni 2016.

Overwegende dat de percelen waarop de vergunning betrekking heeft geheel of gedeeltelijk gelegen zijn in een archeologische zone (historische kern), opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones¹, dan dient een bekrachtigde archeologienota te worden toegevoegd bij de aanvraag van een stedenbouwkundige vergunning.

Uitstel van veldwerk is gerechtvaardigd aangezien de bouwheer eventuele bezwaren uitgebracht in het kader van het openbaar onderzoek gekoppeld aan de omgevingsvergunning wenst af te wachten alvorens verder te investeren in het project.

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Historische stadskern van Bilzen [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140045> (Geraadpleegd op 20-10-2019)

Het bureauonderzoek heeft tot doel het projectgebied archeologisch te evalueren op basis van bestaande bronnen en de impact van de geplande werken op eventueel aanwezig archeologisch erfgoed te bepalen. Dit houdt in dat er informatie wordt verzameld over de mogelijke aanwezigheid of afwezigheid van archeologisch erfgoed binnen het projectgebied. De kenmerken, de relatie met het omringend landschap, de bewaringstoestand en de waarde van eventueel aanwezig archeologisch erfgoed worden ingeschat. Ook de manier waarop de geplande bodemingrepen worden uitgevoerd maakt deel uit van de evaluatie. Het bureauonderzoek formuleert een antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- welke evolutie kende het landschap van het projectgebied?
- welke evolutie kende het gebruik van het terrein?
- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

Het bouwprogramma is tweeledig:

1: Het afbreken (slopen) van het bestaande gebouw (Camille Huysmansplein 10, perceel 169p) tot in de funderingen en opbreken van ondergrondse leidingen, kelder etc.

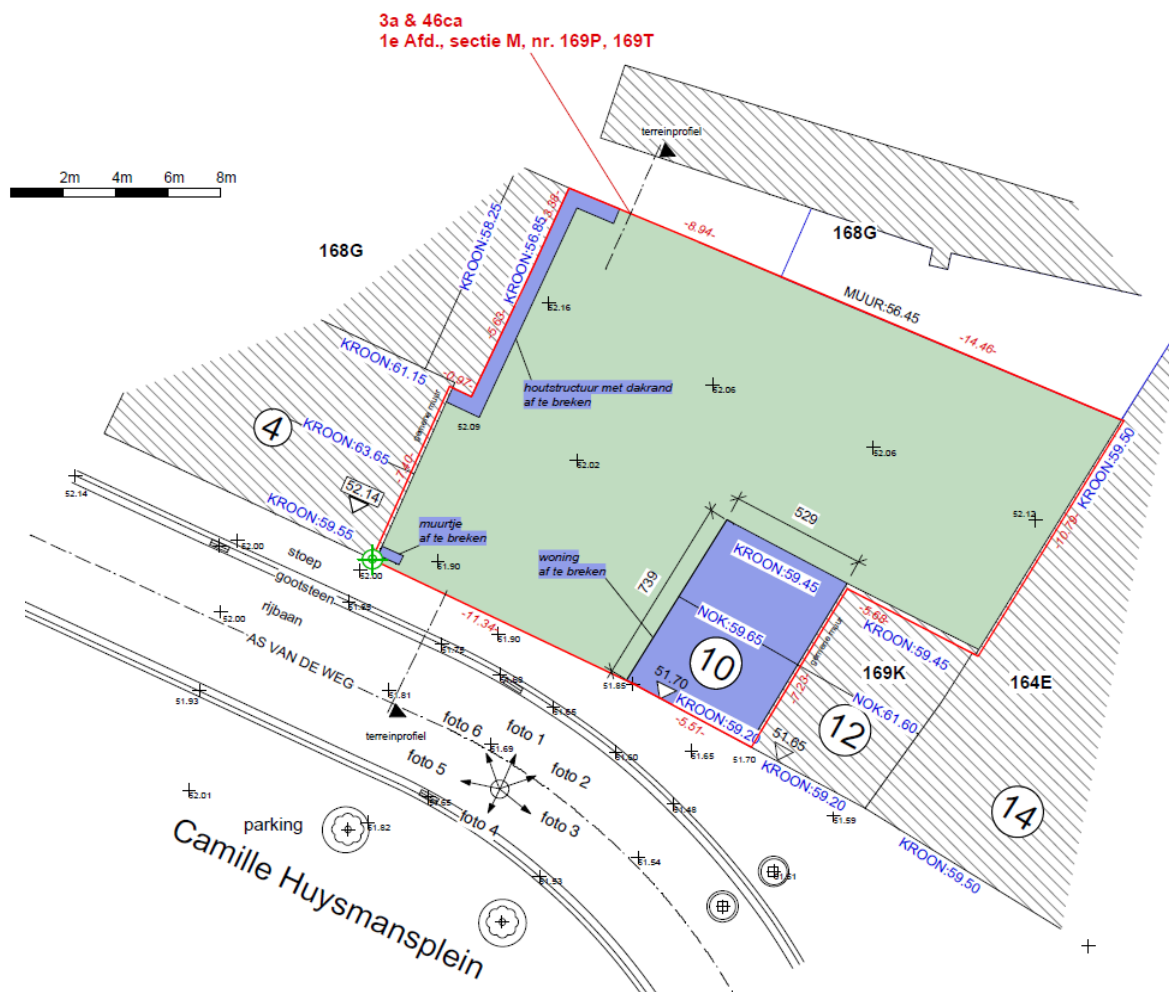

Fig. 5: opmeting bestaande toestand met aanduiding van de af te breken delen binnen het projectgebied

2: bouw van een appartementsblok die deels onderkelderd zal worden.

Voor de bouw van de kelder dienen de funderingen van de aanpalende gebouwen onderschoeid te worden. De kelder zal aangelegd worden ongeveer centraal op perceel 169t, aan de straat zijde. De oppervlakte van de kelder bedraagt bruto 65,8 m². De vloerplaat van de kelder zal aangezet worden op een diepte van 3,05 m onder het maaiveld (nulpeil van de bouw = +51,95 m TAW, aanzet vloerplaat = +48,90 m TAW) De buitenmuren van de kelder zullen dieper aangezet worden. De vloerplaat zelf wordt aangelegd op een PE-folie en is 30 cm dik gewapend beton.

Behalve de kelder worden op de achterzijde van het perceel voorzieningen aangebracht voor opvang van hemelwater en drinkwater. Centraal op het achterliggend deel wordt een regenwaterput voorzien met een capaciteit van 10.000 liter (2,95 m diameter, 1,90 m hoogte, oppervlakte = 6,83 m²). Daarnaast wordt een infiltratiebekken (infiltratiekratten) aangelegd met een capaciteit van 6.049 liter en een oppervlakte van 7,92 m². De aan- en afvoerleidingen zullen aangelegd worden op vorstvrije diepte, minimaal 60 cm onder het maaiveld.

De funderingen voor de niet-onderkelderde delen van de nieuwbouw worden aangezet op vaste grond en minimaal 80 cm onder het toekomstige maaiveld (nulpeil van de bouw). De oppervlakte van het geheel waarvoor funderingen dienen aangelegd bedraagt 248,60 m², exclusief de te onderschoeien funderingen van aanpalende gebouwen. Het gelijkvloers is op te delen in twee onderdelen:

- **Bovengrondse parkeerplaatsen en een buitenterras** voor het appartement met een totale oppervlakte van 208,70 m². De parkeerplaatsen worden aangelegd in waterpasserende klinkers aan te leggen op een funderingsbed van steenslag en gestabiliseerd, waterdoorlatend zand. De inrit naar de parkeerplaatsen omvat ongeveer het volledige perceel 169p (perceel waar de nog bestaande woning wordt afgebroken)
- **Het gelijkvloers appartement**, samen met de gemeenschappelijke delen (inkomhal, trappenhal, lift en fietsenstalling heeft een oppervlakte van 118,90 m²

Voor de fundering van de bovenliggende verdieping worden ter hoogte van de buitenmuur aan de achterzijde pijlerfunderingen voorzien in de vorm van strookfunderingen in gewapend beton in de parkeerzones. Daardoor ontstaan deels overdekte en deels niet-overdekte parkeerplaatsen.

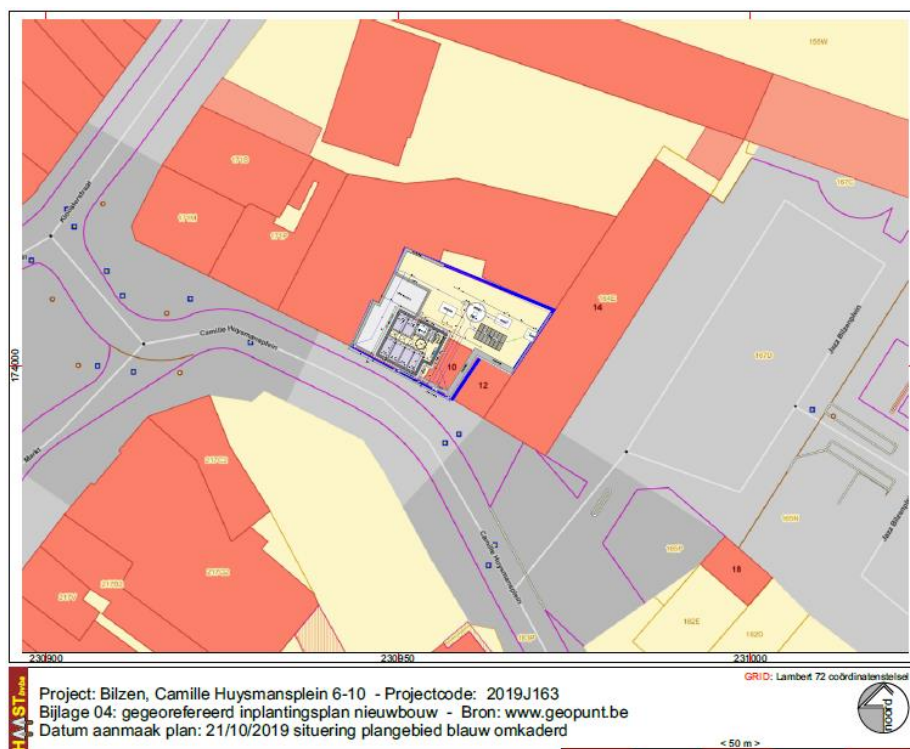

Fig. 6: georeferentieerd inplantingsplan van de nieuwbouw

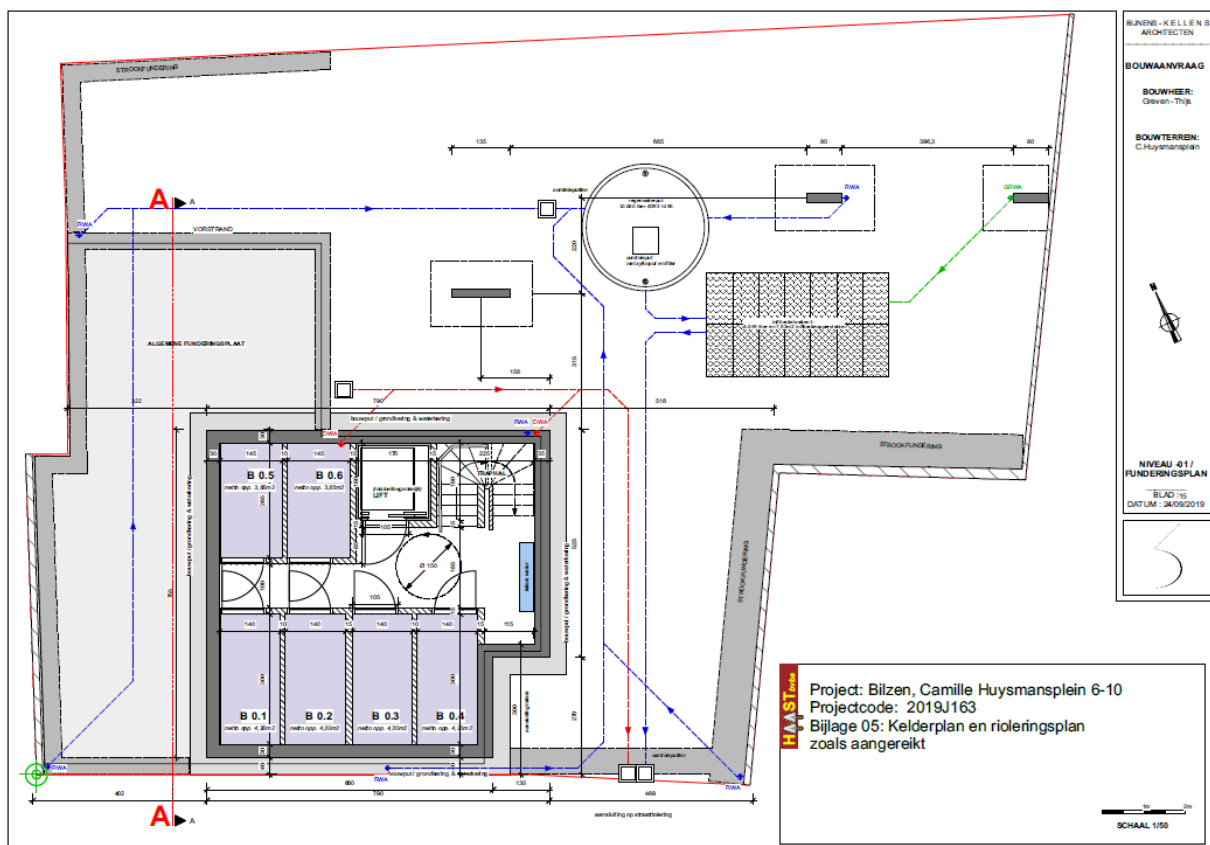

Fig. 7: kelder- en rioleringsplan van de nieuwbouw

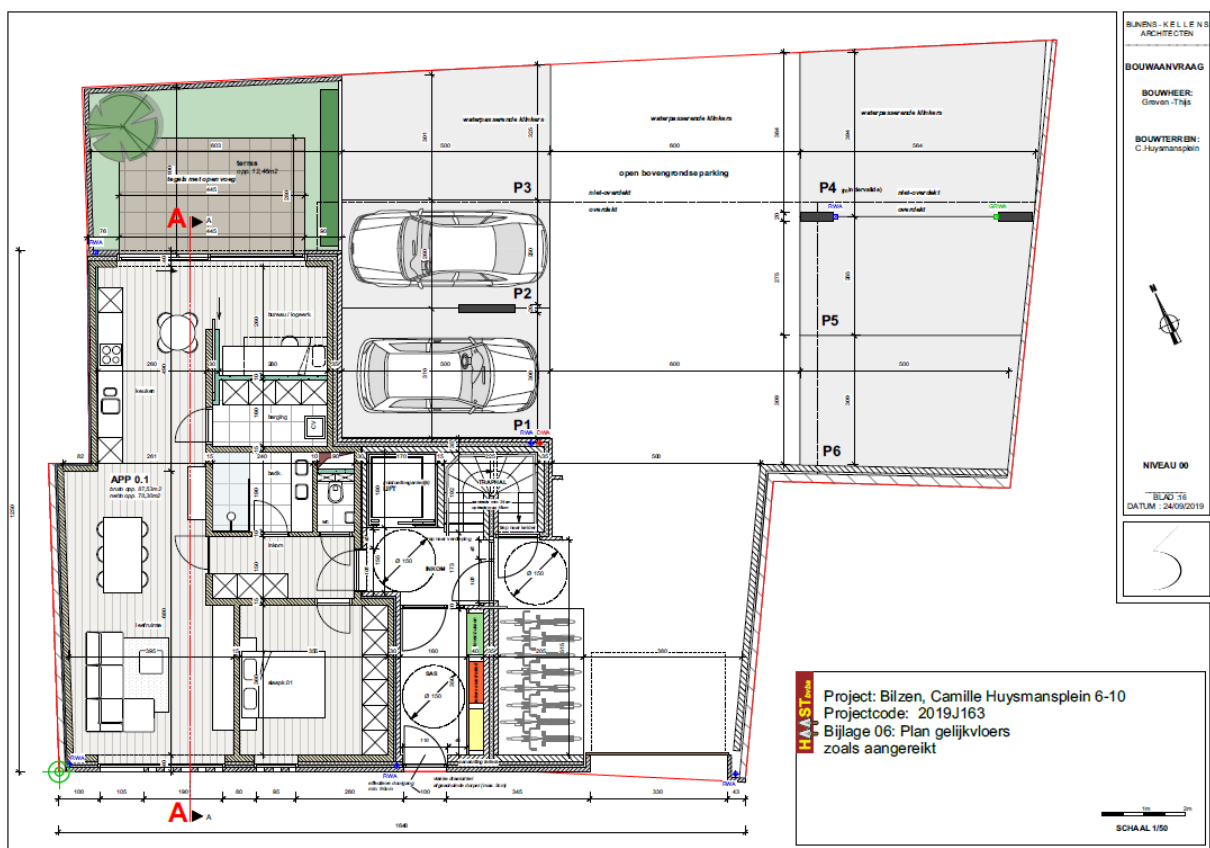

Fig. 8: plan van het gelijkvloers appartement en buitenaanleg

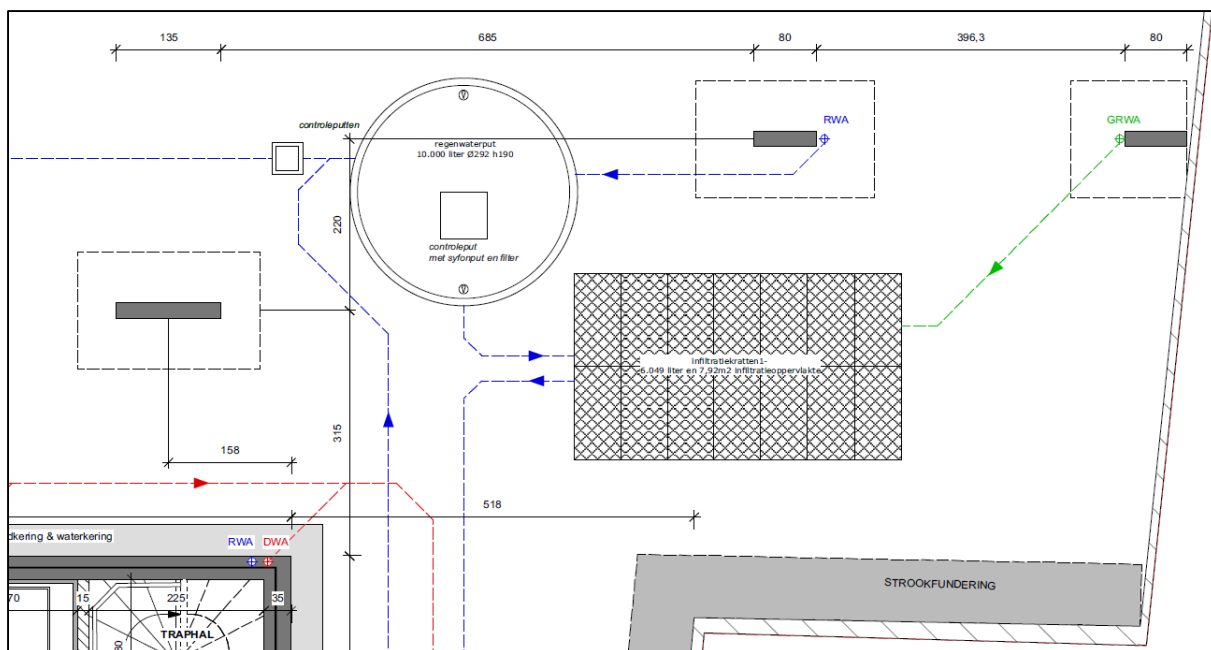

Fig. 9: detail van de regenwaterput, infiltratiebekken en “pijlerfunderingen” (zwarte stroken)

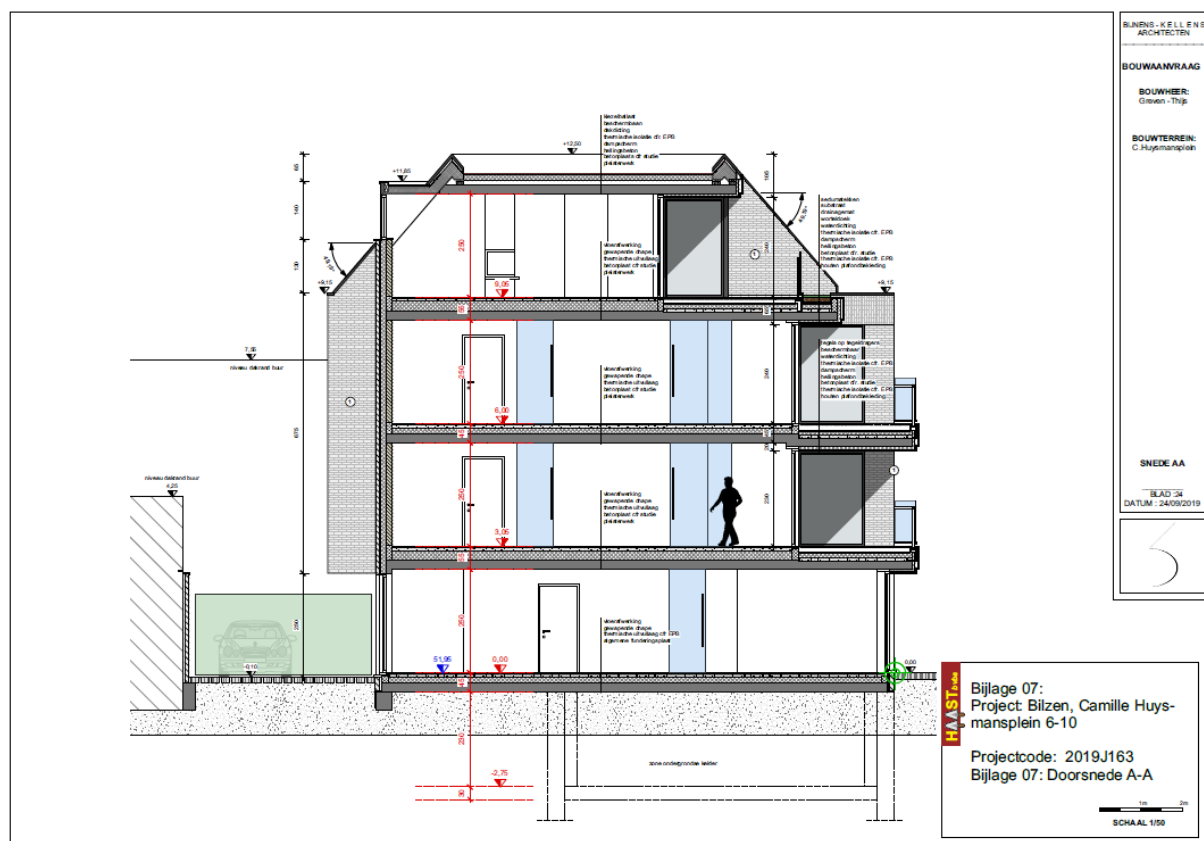

Fig. 10: doorsnede van de nieuwbouw, genomen doorheen het gelijkvloerse appartement

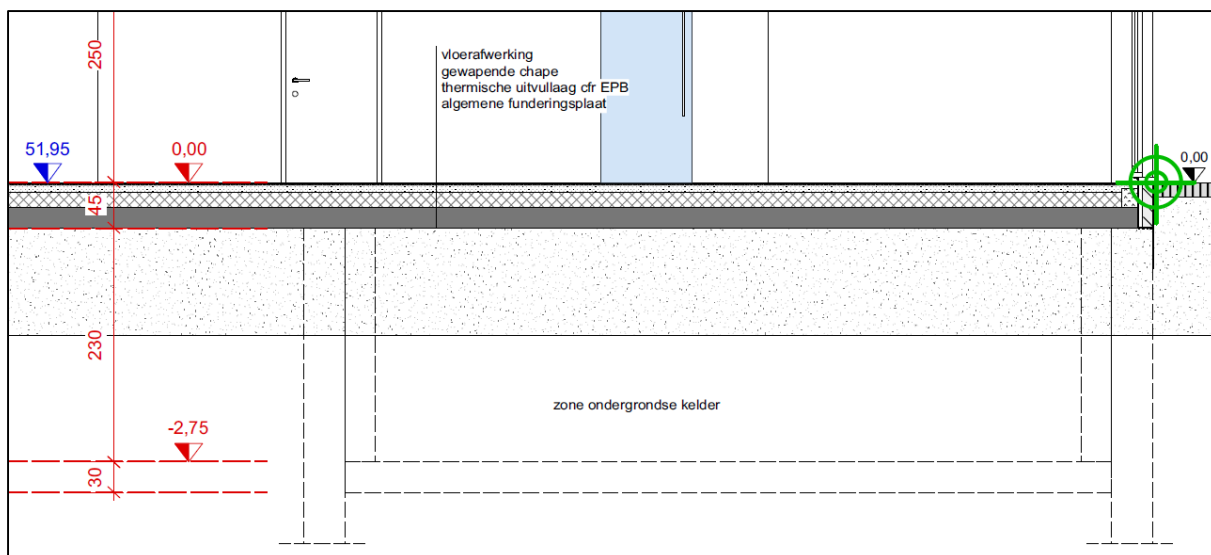

Fig. 11: detail van het kelderniveau met aanduiding van de maten

3. Werkwijze

Met dit bureauonderzoek willen we inzichten krijgen in de huidige archeologische, historische en landschappelijke kennis van het onderzoeksgebied en de omgeving. Die inzichten worden verder getoetst aan de geplande ingrepen in de bodem. Het doel is te bepalen in hoeverre verder archeologisch onderzoek aangewezen is om zo te komen tot een programma van maatregelen teneinde de archeologische waarde en mogelijke kennisvermeerdering op archeologisch vlak voor de site en de omgeving van het projectgebied in te kunnen schatten. Om een antwoord te formuleren op de gestelde onderzoeksvragen werden diverse bronnen geraadpleegd waarvan de referenties gebundeld werden in de bibliografie.

Om een inzicht te krijgen in de archeologische kennis betreffende het gebied werd de Centraal Archeologische Inventaris geraadpleegd (cai.onroerenderfgoed.be en geo.onroerenderfgoed.be) en de verslagen van eerdere onderzoeken op aanpalende percelen.

Wat betreft de landschappelijke ligging, de tertiairgeologische en quartairgeologische gegevens en de geomorfologie werd gebruik gemaakt van de websites www.geopunt.be en <https://dov.vlaanderen.be>. Via [geopunt.be](http://www.geopunt.be) werden de historische kaarten geraadpleegd (Ferrariskaart, Vandermalenkaart, Atlas der Buurtwegen), evenals luchtfoto's van het projectgebied van 1971 tot en met 2016; enkel de betekenisvolle foto's werden in deze studie opgenomen. Via het Cartesiusportaal werden de historische topografische kaarten geconsulteerd, ook hier werden enkel de betekenisvolle kaarten opgenomen. Het kadasterplan werd opgevraagd via de publieke cadgis viewer van de federale overheid (http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE).

Alle gebruikte rasterdatasets werden opgehaald via PYTHAGORAS software en bewerkt met CORELDRAW X8.

4. Assessmentrapport

4.1 De landschappelijke ligging en de bestaande toestand

Geografische en topografische situering

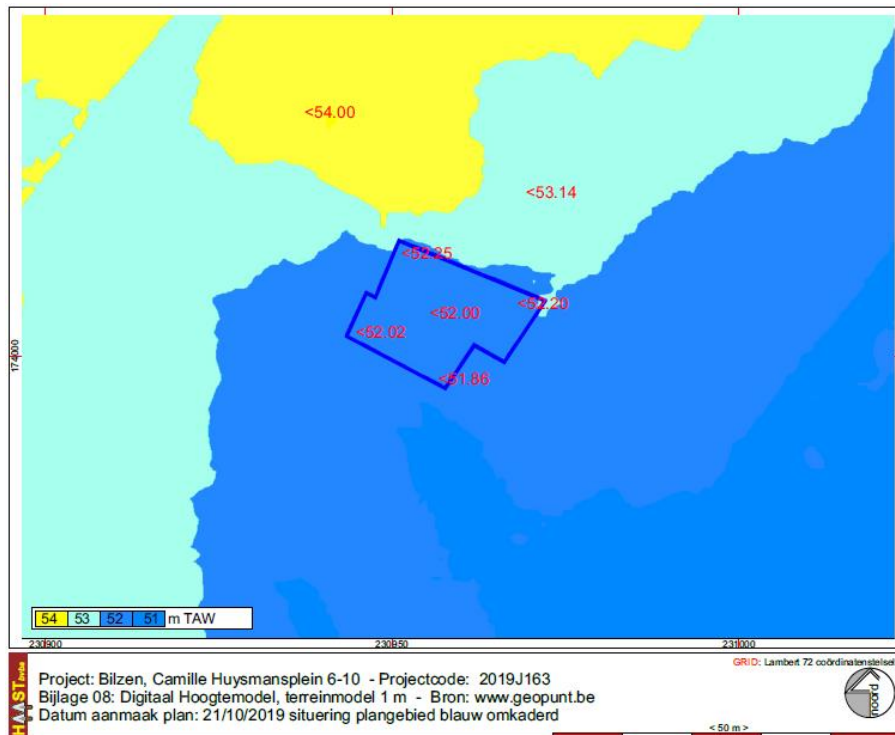

Fig. 12: Situering van het onderzoeksgebied op het DHM LIDAR_DHNV_II_DTM_RAS_1M op projectgebiedschaal © Geopunt

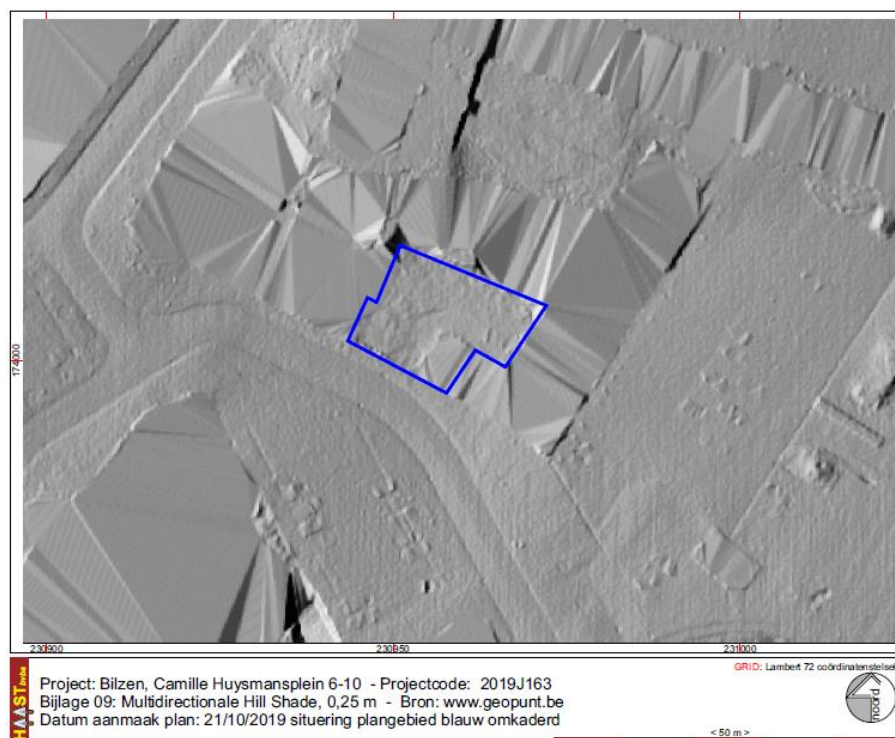

Fig. 13: Situering van het onderzoeksgebied op het multidirectionale hill shade model 0,25 m © geopunt.be

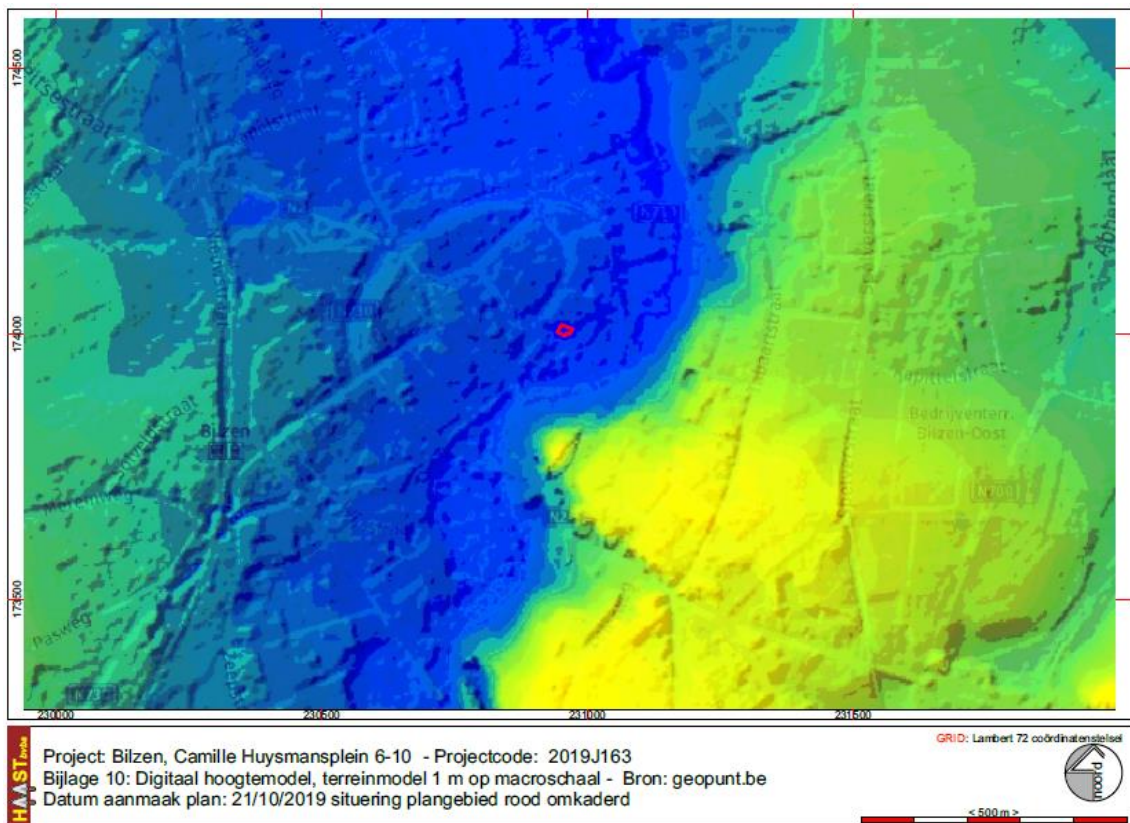

Fig. 14: Situering van het onderzoeksgebied op het DHM LIDAR_DHMV_II_DTM_RAS_1M op macroschaal © Geopunt

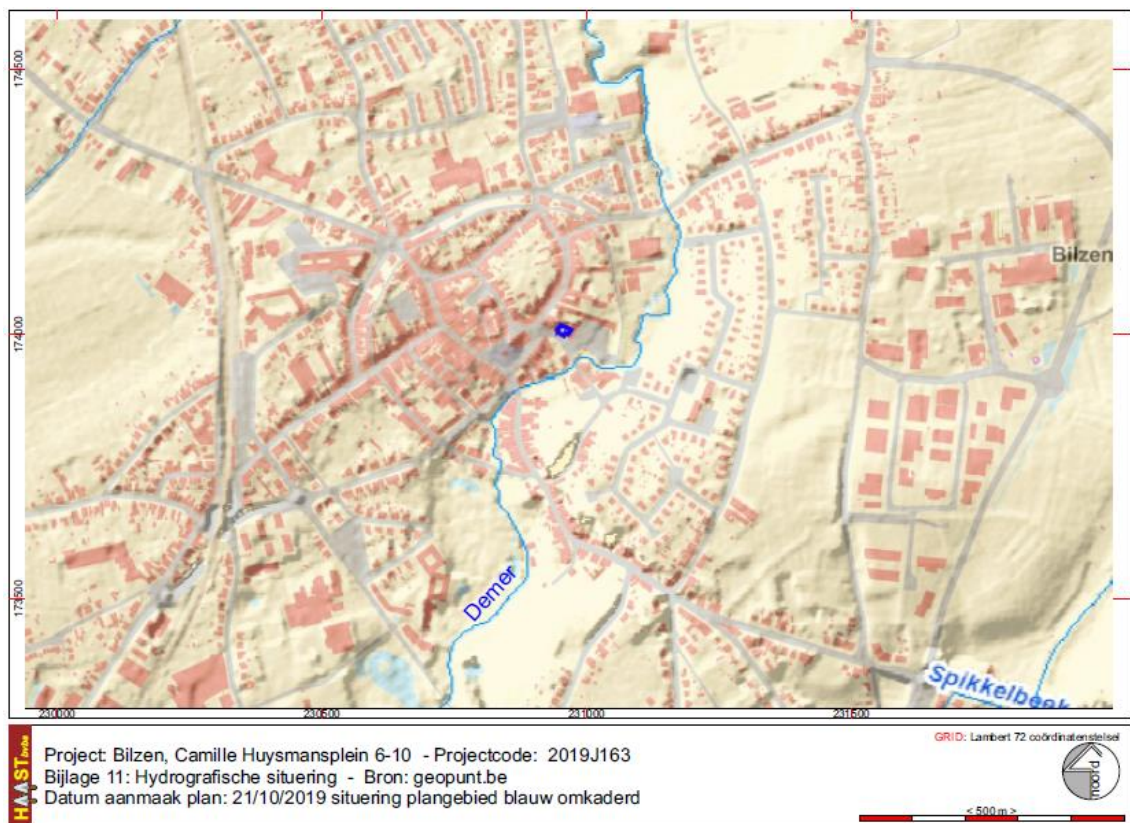

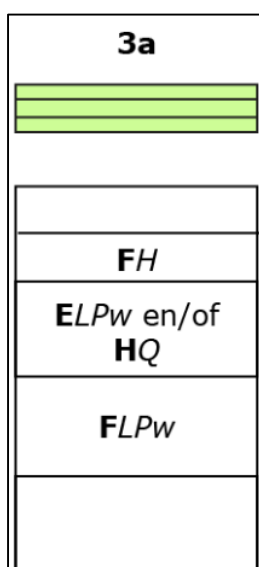
Fig. 15: Hydrografische situering van het projectgebied. © Geopunt

De stad Bilzen ligt aan de linkeroever van de Demer die deels door de historische stadskern loopt. Het projectgebied ligt bijna in het centrum van de stad, ten oostnoordoosten van de parochiekerk, aan het Camille Huysmansplein 6-10. Het terrein is vlak. Gemeten op het digitaal hoogtemodel, terreinmodel 1 m, varieert het niveau van 51,86 m in de meest zuidelijke hoek tot 52,25 m in de meest noordelijke hoek. Het terreinreliëf, met name het microreliëf is niet natuurlijk maar een gevolg van de aanleg van de parking op de plaats waar ooit een woning stond (perceel 169t). Op het digitaal hoogtemodel op macroschaal is duidelijk zichtbaar dat Bilzen in de vallei van de Demer gesitueerd is. Het projectgebied wordt ontwatert in de richting van de Demer die ten oosten van het projectgebied stroomt. Hydrografisch gezien behoort het projectgebied tot het Demerbekken en het stroomgebied van de Schelde.

Geologische en bodemkundige situering

Geomorfologisch gezien bevindt het projectgebied zich in een landschap dat hoofdzakelijk wordt gekenmerkt door zand- en lemige zandgronden. Het landschap heeft hier nog niet de kenmerken van het Hoogplateau maar ligt in de zuidelijke rand ervan. Het voorkomen van Maasgrind in bepaalde gebieden wijzen op de nabijheid van het Limburgs Hoogplateau (Zutendaal, ten noorden van het projectgebied)².

Op de **tertiair geologische kaart** is het projectgebied gesitueerd in de formatie van Boom. De Boomse Klei is een sterk gelaagde afwisseling van siltige klei en kleiig silt. De siltige lagen zijn vaak rijk in de mineralen glauconiet en pyriet. Vaak komen septaria (kalkknollen) voor. De kleilaag is gevormd tijdens het begin en midden van het geologisch tijdperk Rupelien (33,9 - 28,4 miljoen jaar geleden, Vroeg-Oligoceen).

Op de **quartaair geologische kaart** is het project gesitueerd in de vallei van de Demer en gekarteerd als profieltype 3a. dat profieltype kenmerkt zich door een opeenvolging van

FH: Fluviatiele afzettingen (organochemisch en perimarien inclus), afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan)

ELPw en/of HQ: Eolische afzettingen (zand tot silt) van het weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijke deel van Vlaanderen, silt (löss) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen

FLPw: Fluviatiele afzettingen van get Weichseliaan (Laat-Pleistoceen)

² BAEYENS L.,1974, Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Bilzen (93 W), Gent.

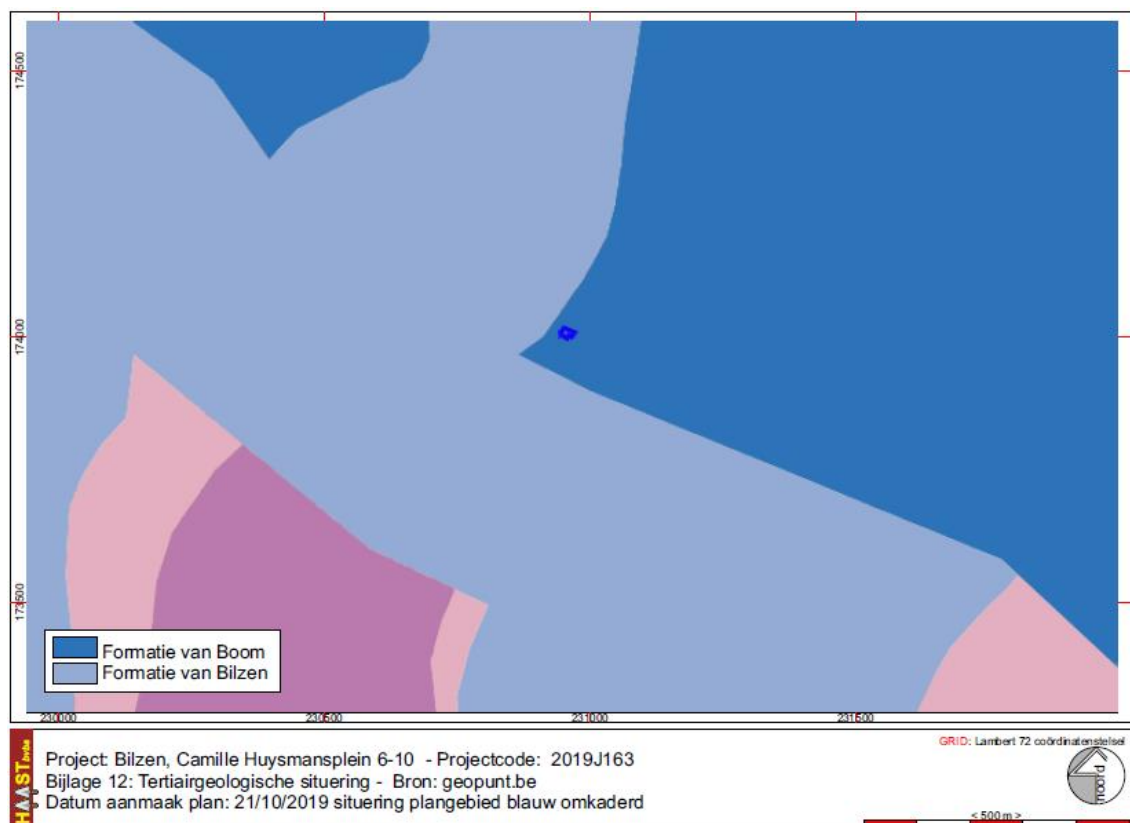

Fig. 16: Het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart © geopunt.be.

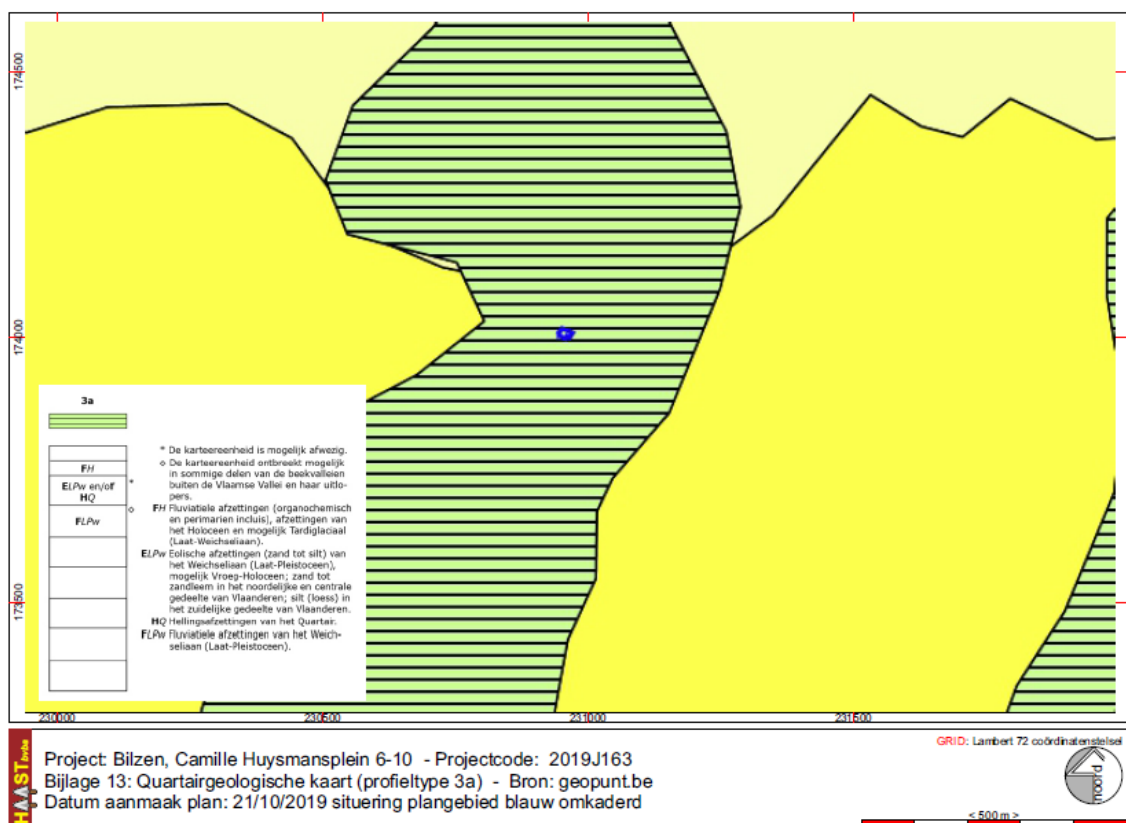

Fig. 17: Het onderzoeksgebied op de quartairgeologische kaart en de profieltypefiche 35 a © geopunt.be

Heel het gebied is gekarteerd op de **Bodemkaart van België** als OB bodem: bebouwd terrein. Volgens de FAO-World Reference base (WRB) is het gebied gekarteerd als Technosol; een antropogene bodem. In de omgeving van Bilzen worden hoofdzakelijk L- (zandleem) en A-(leem)bodems aangetroffen met in de vallei van de Demer de drainageklassen d, matig nat, en e, nat. In de nabijheid van het projectgebied behoren de bodems tot de profielontwikkelingsgroep –p; bodems zonder profielontwikkeling.

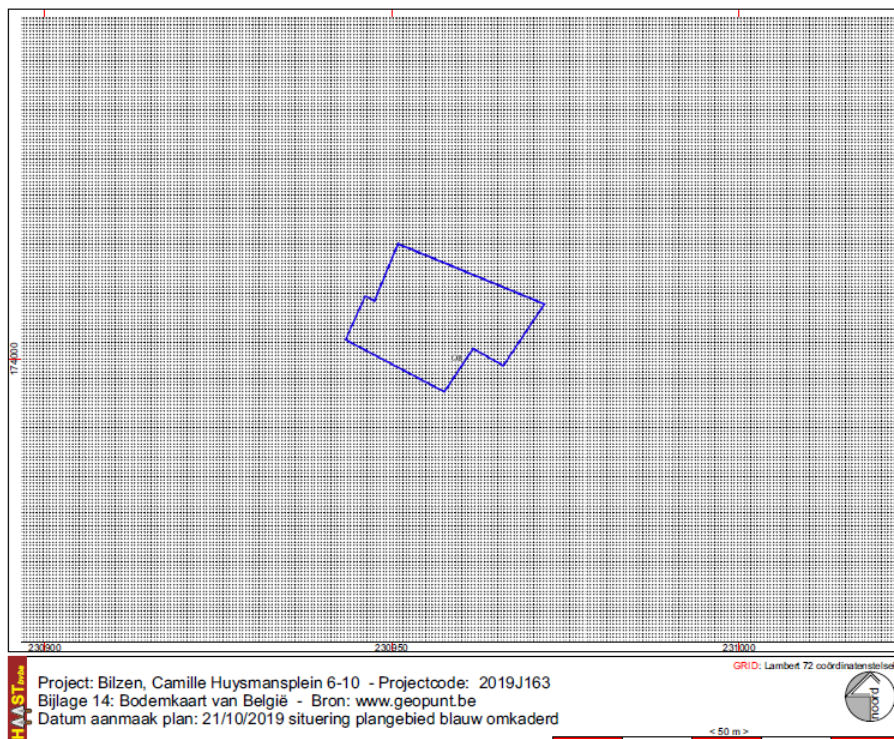

Fig. 18: Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens de Belgische Classificatie © Databank Ondergrond Vlaanderen.

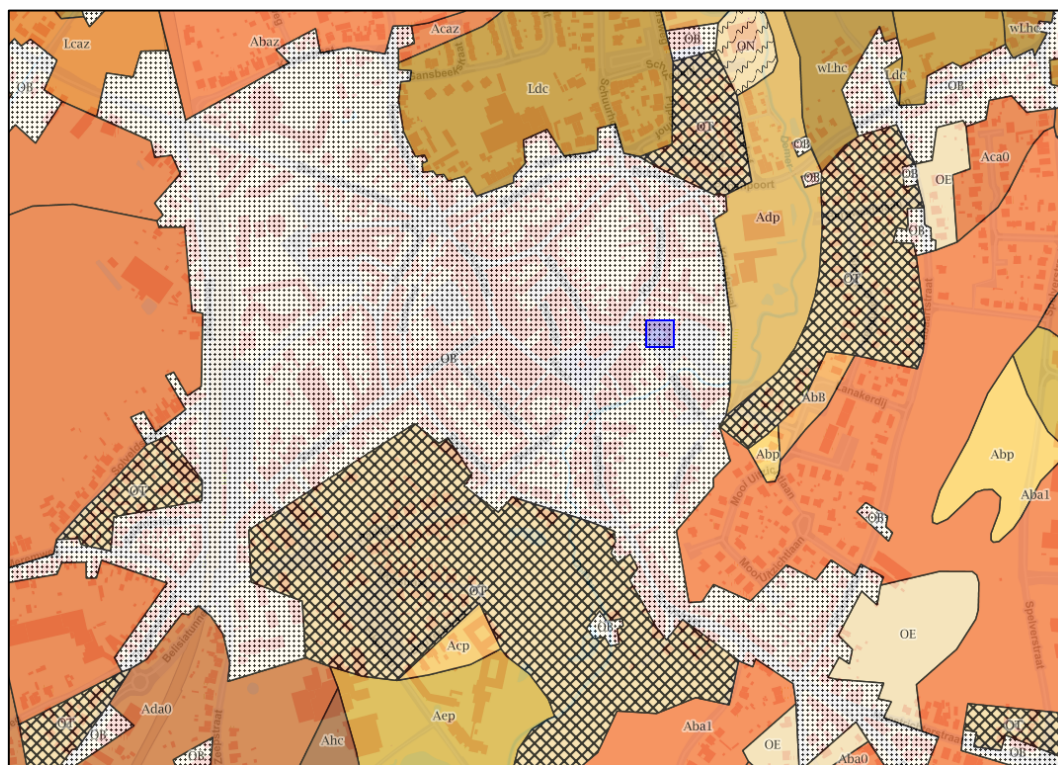

Fig. 19: het onderzoeksgebied (blauw vierkant) op de bodemkaart van België op macroschaal © Databank Ondergrond Vlaanderen.

Op de **bodembedekkingskaart opnamejaar 2015** is het projectgebied deels ingekleurd als bebouwd, perceel 169p, en verhard met groen, perceel 169t.

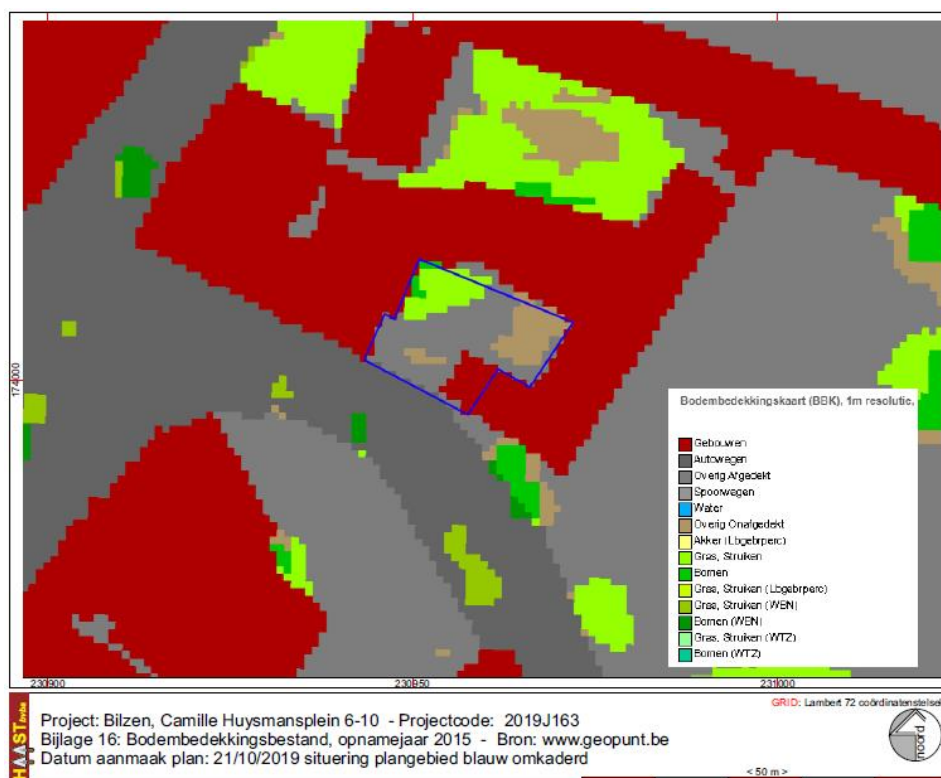

Fig. 20: Het onderzoeksgebied op de bodembedekkingskaart opname 2015. © Geopunt.

4.2 Historische situering

Het projectgebied is gelegen aan het Camille Huysmansplein, bijna centraal in het centrum van de stad Bilzen.

Historische situering van de stad³:

Beschrijving

Ook Beukenbilzen genoemd, ter onderscheiding van Eikenbilzen (Eigenbilzen): Bucholtbilzen (1231), Bughoutbilzen (1274), Bucobilsen (1256), Bokebilsen (1295), Bucholtbilzen (1362); vervolgens Blise, Blisia (1333, 1366, 1375).

De aanwezigheid van een Romeinse weg en vondsten uit de prehistorie en de Romeinse periode wijzen op een oude bewoning van de plaats.

De oorsprong van Bilzen hangt waarschijnlijk samen met de stichting van de abdij van Munsterbilzen door Sint-Landrada (circa 705). Vanuit deze abdij worden de kerken van Martenslinde, Genk, Riemst, Waltwilder, Bilzen, Gellik, As en Kleine Spouwen gesticht. Mogelijk was Bilzen een villa (Bilisia) van de Pepiniden-familie, waarvan Munsterbilzen het centrum vormde.

De gunstige ligging aan de Demer, op de grens met de Kempen, geeft ontstaan aan een klein handelscentrum. Bilzen en de helft van Kolmont worden door Lodewijk I van Loon als bruidsgeschenk aan zijn dochter Geertruid bij haar huwelijk met Albert II van Moha, in 1170. Gerard van Loon weigert echter de bevestiging van

³ Schlusmans F. 1996: Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Limburg, Arrondissement Tongeren, Kantons Bilzen - Maasmechelen, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 14N3, Brussel - Turnhout.
(<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/13448>)

deze gift aan de zonen van Geertruid; deze graaf verleent verschillende gunsten aan de inwoners van Bilzen. Het is niet duidelijk of hierbij ook het stadsrecht hoorde. Het ontstaan van Bilzen als stad is niet duidelijk, er bleef geen vrijheidscharter bewaard. Midden 13de eeuw was het echter reeds een feit. Ook is het niet zeker of Bilzen in 1180 één van de Loonse vestingen was die, zoals Montenaken en Kolmont, door het Luikse leger werden verwoest.

Volgens Mantelius bezat Bilzen de sterkste burcht van het graafschap; deze wordt circa 1000 gebouwd, waarschijnlijk op de Borreberg.

Bilzen wordt de hoofdplaats van één der vijf ambten van het graafschap Loon, id est het ambt Bilzen, dat een 22-tal dorpen omvat.

In 1386, bij de vrede van Waroux, wordt Luiks recht verleend aan de Loonse steden. Bilzen heeft nu een "Binnenbanck ten luxschen recht": de stad intra muros valt op juridisch gebied onder het Luiks recht. De rest en een aantal andere dorpen als Eigenbilzen, Gellik, Martenslinde, Rijkhoven, Schoonbeek-Beverst en Waltwilder, blijven onderworpen aan een buitenbank die Loons recht spreekt. Aan het hoofd van het ambt staat de door de prinsbisschop benoemde drossaard, die tevens de buitenbank voorziet. Deze buitenbank van Bilzen was gegroeid uit één van de vijf territoriale Loonse hoven, Eik: het was een beroepshof voor het ambt Bilzen en het district Herk-de-Stad.

De stadsmagistraat is in handen van zes ambachten, die jaarlijks twee burgemeesters kiezen. Samen met de raad van gezworenen en de raadslieden vormen zij het stadsbestuur.

In 1483, tijdens de burgeroorlog tussen prinsbisschop de Horne en de familie de la Marck, wordt Bilzen door de Horne ingenomen en verwoest. De troepen van Maximiliaan van Oostenrijk belegeren de stad en na zware weerstand wordt ze ingenomen; naar verluidt worden 1400 gemeentenaren gedood. Prinsbisschop Erard de la Marck herbouwt de stad in 1506. In 1576 overvalt het Duits garnizoen, door de Spanjaarden uit Maastricht verjaagd, de stad en plundert kerk en pastorie. In 1623-1637 heerst de pest in de stad. In 1636 wordt de stad ingenomen en platgebrand door Jan van Weert en zijn Kroatische troepen. Een tweede pestepidemie breekt uit in 1636 en duurt tot 1637. In 1654 plunderen Lorreïense troepen de stad. Dit gebeurt nogmaals in 1673 door Franse troepen bij het beleg van Maastricht tijdens de oorlog van Lodewijk XIV tegen de Verenigde Provinciën. In 1675 breken de Franse troepen een deel der vestingen af. Bij het verlaten van deze troepen in 1678 brandt een gedeelte van de stad af. Bilzen wordt nogmaals geplunderd in 1692 door Franse dragonders. In 1746 kamperen Franse troepen in de stad tijdens de Oostenrijkse Succesieoorlog; er heerst dysenterie onder de bevolking. In de loop van 1747 kent de stad inkwartieringen en plunderingen door keizerlijke en geallieerde troepen. In 1794 wordt Bilzen bezet door de Franse revolutionaire troepen; in 1795 wordt het hoofdplaats van een gerechtelijk kanton. De plattegrond van de stad ontwikkelt zich volgens een min of meer concentrisch patroon, met als centrum de markt, met Sint-Mauritiuskerk en stadhuis, en als belangrijkste straten: de Brugstraat, de Onze-Lieve-Vrouwstraat met aansluitende Genutstraat, en de Kloosterstraat, die zich aan haar uiteinde splitst in de Ridderstraat en Pypenpoort. De stad was voorzien van een omwalling met een poort aan elk van deze hoofdassen: de Nutspoort of Hasseltsepoort, aan het einde van de Genutstraat, de Brugpoort of Maastrichterpoort, aan de Brugstraat, aan de voet van de Borreberg, en de Pypenpoort of Kempische poort, aan de weg naar Munsterbilzen. De Korenstraat, die thans aansluit bij de Stationlaan liep oorspronkelijk dood op de omwalling; via een kleine, houten brug, de Honsbrug, gaf zij toegang tot de stad aan voetgangers uit Merem en Hoeselt. Belangrijke secundaire straten zijn de Omstraat, de Klokkestraat en de straat van het begijnhof. Deze structuur blijft vrijwel ongewijzigd in het huidige stratenpatroon bewaard. Het verkeer buiten de wal liep via de oude processieweg, die vanuit de Brugstraat langs de wal naar de Hasseltse- of Nutspoort liep; langs hier verliep het doorgaand verkeer tussen Maastricht en Hasselt. Het begijnhof had een kleine poort, die via een voetpad naar de achtergelegen Borreberg leidde. Op deze heuvel bevond zich een Heilige Kruiskapel, die tijdens de Franse bezetting wordt afgebroken.

In 1806 bestaan nog de verschillende stadspoorten en een gedeelte van de aanpalende muren. In 1819 worden de grachten gedempt. De Pypenpoort wordt in 1820 afgebroken, de Nutspoort en de Brugpoort in 1822.

Vanaf 1876 wordt het kerkhof rondom de kerk weggeruimd. In 1890 worden de huizen naast het stadhuis afgebroken om een marktplein te vormen. Van 1894 tot 1895 wordt de rest van het kerkhof genivelleerd ter hoogte van de rest van het marktplein.

Tot in het eerste kwart van de 19de eeuw gebeurt de verbinding met de omliggende steden, Hasselt, Hoeselt/Tongeren, Maastricht, via de kleine wegen doorheen de verschillende dorpen en gehuchten. In 1839 wordt de steenweg Tongeren-Bilzen aangelegd, in 1851 de steenweg Bilzen-Hasselt. In 1856 wordt de spoorlijn Hasselt Maastricht (Aken) aangelegd, die in Bilzen passeert; in 1863 wordt de lijn Hasselt-Bilzen-Tongeren-Luik ingehuldigd, en wordt het station gebouwd. In 1876, aanleg van de steenweg Bilzen-Munsterbilzen. In 1932 wordt Bilzen verbonden met Winterslag door één van de zogenaamde "Koolmijnlijnen".

Vlak bij de stad, aan het einde van de Ridderstraat, bevond zich de vrijheerlijkheid Groote Schueren, dat twee laathoven bezat: Kleine Schuer en Grote Schuer of Motten. De heerlijkheid wordt voor het eerst vermeld in 1294 als bezit van Jan van der Schueren, meyer van Bilzen. Na de familie van Schueren is het goed achtereenvolgens in bezit van de families van Cortenbach, van Bockholtz en de Renesse. Het wordt verkocht in 1925; de puinen waren reeds begin 20ste eeuw verdwenen.

Op kerkelijk gebied is de Sint-Mauritiusparochie een stichting van de abdij van Munsterbilzen, die er het patronaatsrecht en vanaf 1231 het grootste gedeelte van de tienden bezit. Later int de commandeur van Alden Biesen ongeveer een derde van de grote tienden. Tot de 13de eeuw is de titularis van de kerk een kanunnik van Munsterbilzen.

In 1256 wordt in het zuidoostelijke deel van de stad een begijnhof gesticht. Het lag vlak bij de Demer, aan de voet van de Borreberg. De begijnhofkapel was toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën en Sint-Barbara. In 1472 wordt dit begijnhof afgestaan aan de Zusters van de Derde Regel van Sint-Franciscus. Omwille van de ongezonde ligging verhuizen de zusters in 1472 naar de huidige Kloosterstraat, waar zij het klooster van Onze-Lieve-Vrouw ter Engelen stichten. Tot begin 16de eeuw blijft het begijnhof vrijwel verlaten, de kapel wordt bouwvallig. In 1676 komt de heropleving. In 1763 wonen er dertien begijnen, en in 1795 staan er acht huizen, bewoond door tien begijnen. Na de onteigening in de Franse tijd (1800) vervalt de kapel volledig; ze wordt in 1864 aan de gemeente verkocht en ingericht als slachthuis. De begijnhofhuizen verdwenen in de loop der tijd.

Bij het begijnhof hoorde een gasthuis. In 1880 wordt een hospitaal gebouwd, bediend door de Zusters van Barmhartigheid van Ronse.

De zusters, die het klooster van Onze-Lieve-Vrouw ter Engelen stichten, waren afkomstig van Sint-Catharinadal te Hasselt en behoorden tot de franciscanessen van de Derde Orde. Hun vestiging in 1472 op het begijnhof bestaat uit één of meerdere vakwerkgebouwen. Deze gebouwen worden in 1474 door een onweer verwoest. De zusters vragen toelating tot vestiging op een andere plaats; dit gebeurt zoals vermeld in de huidige Kloosterstraat. In 1477 wordt de timmer van de oude gebouwen hier heropgericht. In 1483 wordt het klooster verwoest in de grote brand; het wordt heropgebouwd. Het wordt opnieuw door brand verwoest bij de plundering van de stad door Jan van Weert en zijn Kroatische troepen, in 1636. De goederen worden in 1797 onteigend en verkocht, de kerk wordt afgebroken. De overige gebouwen worden ingericht als privé-woningen. In 1837 kopen de kanunnikessen van het Heilige Graf de woning die de resten bevat van het voormalige klooster en beginnen er een pensioonaat.

Het grondgebied ondergaat een aantal wijzigingen: in 1870 worden de gehuchten Rijkhoven, Reek en Bosselaer afgescheiden om de gemeente Rijkhoven te vormen, in 1878 worden de gehuchten Schoonbeek, Laar en Holt bij Beverst gevoegd.

Naast zijn functie als klein, regionaal handelscentrum blijft Bilzen tot de 20ste eeuw een landelijke gemeente zonder industrie. Ongeveer de helft van de actieve bevolking vindt thans werk buiten de gemeente.

Historische cartografie:

Fig. 21: Situering van het projectgebied op de Ferrariskaart (1771-1776) ©geopunt.be

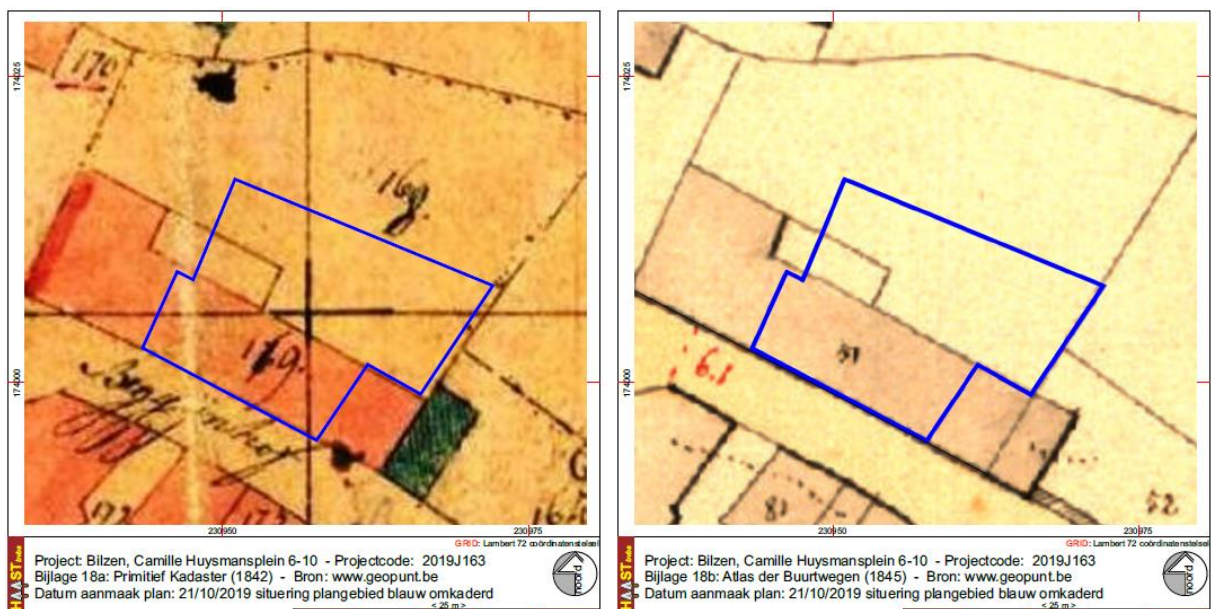

Fig. 22: Situering van het projectgebied op het Primitief Kadaster (1813 – 1842) en de Atlas der Buurtwegen (1845)

Fig. 23: Situering van het projectgebied op de Vandermaelenkaart (1854)

De historische kaarten, daterend uit eind 18de en 19de eeuw tonen een quasi identiek beeld van het projectgebied. Al in de tweede helft van de 18de eeuw is het terrein bebouwd aan de straatzijde met een kleine tuin/open ruimte in het achterliggend gebied met mogelijk een bijgebouwtje.

Uit de weergave op het Primitief Kadaster en de Atlas der Buurtwegen kan afgeleid worden dat zowel het huidige perceel 169t als het perceel 169t en de ten westen aanpalende percelen tot in de 19de eeuw deel uitmaakten van één groot perceel. Op het Primitief Kadaster is dat perceel aangeduid met het kadastraal nummer 169, op de Atlas der Buurtwegen is het nummer 51. Het gebouw strekt zich uit van de hoek van het huidige Camille Huysmansplein en de Kloosterstraat tot aan het huidige huisnummer 14 aan het Camille Huysmansplein; het Seniorenhuis van de stad Bilzen. Het projectgebied maakte dus tot in de 19de eeuw, zeker tot midden 19de eeuw, deel uit van een groter geheel, een – waarschijnlijk – grote stadsboerderij.

Van dat “groot complex” zijn geen delen bewaard. Het gedeelte waarop die stadsboerderij zou gestaan hebben omvat nu 6 verschillende kadastrale percelen elk met een eigen gebouw behoudens perceel 169t waarvan het gebouw verdwenen is. Een luchtfoto uit de periode 1980 – 1982 geeft nog (vaag) een idee van hoe de zijde van het Camille Huysmansplein - waar het projectgebied gesitueerd is - er uit zag in die periode.

Fig. 24: De noordzijde van het Camille Hysmansplein omstreeks 1980, het projectgebied – de afgebroken woning – is blauw omkaderd.

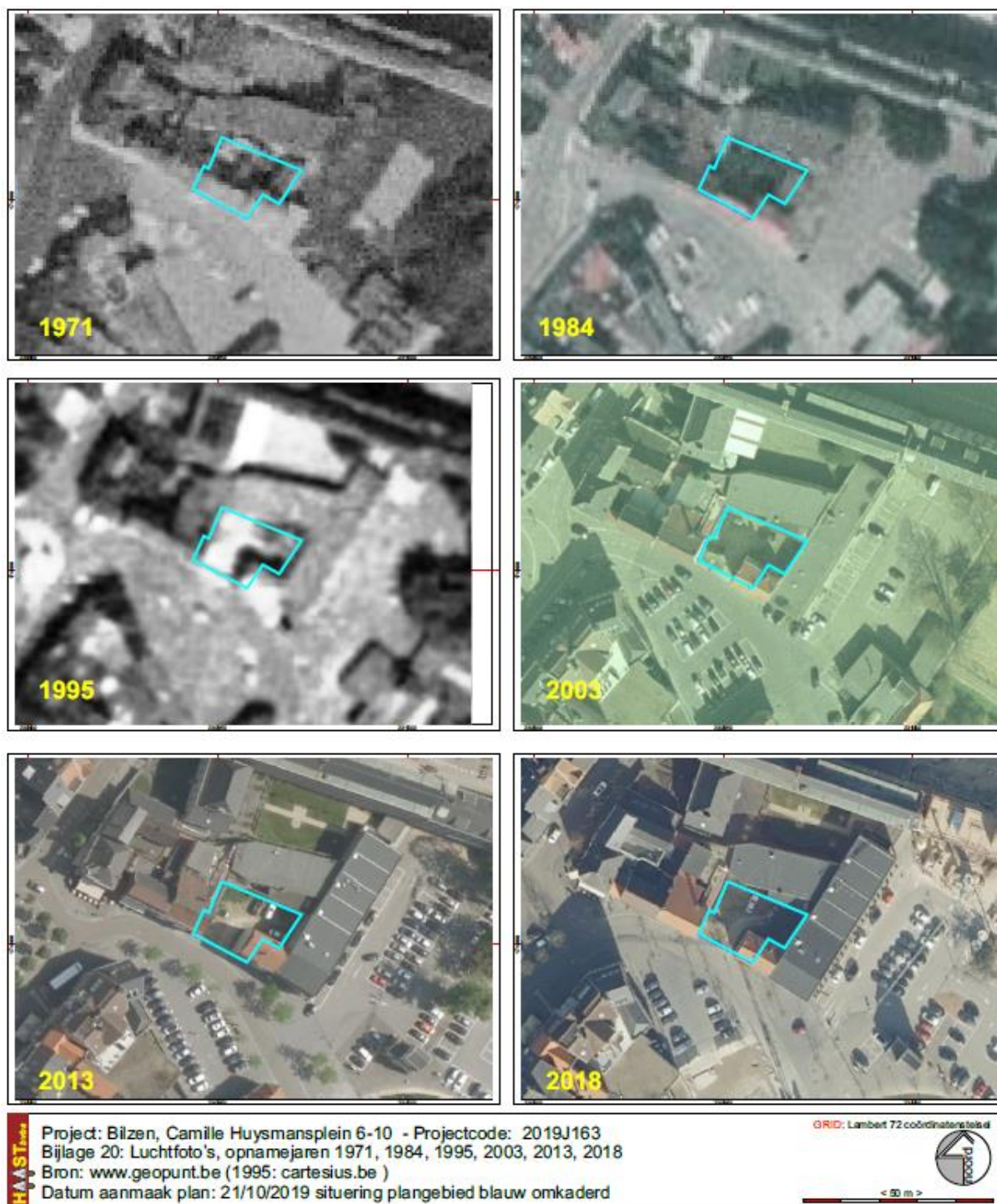

Fig. 25: Luchtfoto's uit 1971 - 2018 © geopunt.be en cartesius.be (luchtfoto 1995)

Uit de luchtfoto's kan enkel afgeleid worden dat tot ca. 1995 het perceel 169t nog bebouwd was, dat het gebouw op dat perceel rond die periode afgebroken werd en sindsdien is het perceel in gebruik als parkeerplaats. Het gebouw op perceel 169p werd vóór 1971 gebouwd.

De actuele staat van het terrein

Het terrein omvat twee kadastrale percelen. Op perceel 169p staat nog een woning die het volledige kadastrale perceel inneemt. Perceel 169t is momenteel een parking volledig bedekt met grindverharding. In de muren van het pand aan de oostzijde van het projectgebied zijn nog sporen zichtbaar van het afgebroken pand. Duidelijk

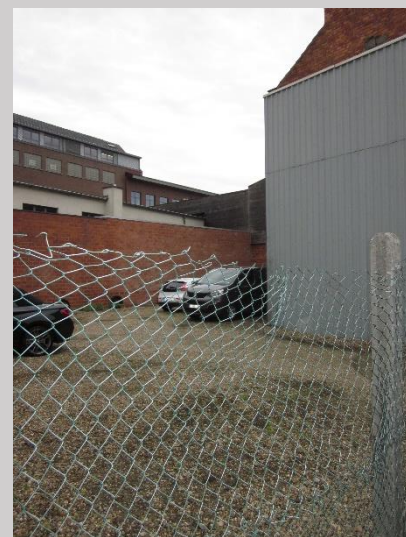
zichtbaar is de dakrand van het afgebroken gebouw en daaruit kan min of meer de bouwdiepte van het afgebroken gebouw vastgesteld worden alhoewel die ook duidelijk aangegeven is op de 19de-eeuwse kadasterplannen.

De parking (perceel 169t)

De woning (perceel 169p)

De zijgevel van huisnr 4 en zij- en “achtergevels” opperceel 169t met sporen van oudere gebouwen

Fig. 26: Een fotografische weergave van het terrein, opnames 24/10/2019

Verstoorde zones:

Uit het geheel aan gegevens vergaard in dit bureauonderzoek kan afgeleid worden dat tenminste het gedeelte van perceel 169t aan de straatzijde kan beschouwd worden als verstoord. Uit de historische kaarten blijkt immers dat het perceel zeker tot het midden van de 19de eeuw deel uitmaakte van een groter geheel waarop één groot gebouw stond. Vermoedelijk in de eerste helft van de 20ste eeuw werd dat perceel/gebouw heringedeeld tot 6 percelen, werd het oude gebouw afgebroken en werden 6 nieuwe gebouwen opgericht. Rond 1995 zou dan het gebouw op perceel 169t terug afgebroken zijn. Die verschillende fasen met bodemingrepen hebben waarschijnlijk gezorgd voor een verstoring van de historische opbouw van het bodemarchief.

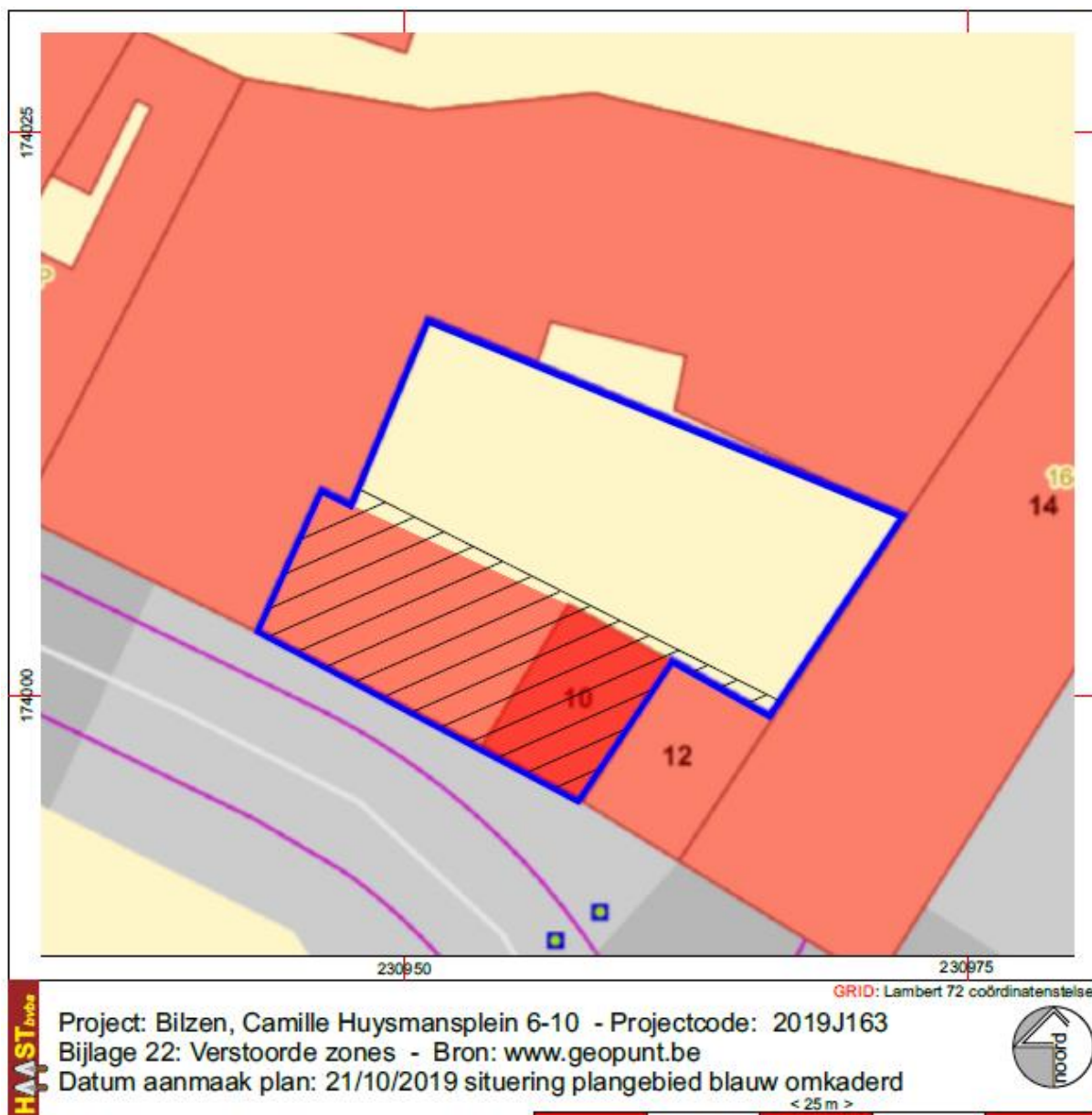

Fig. 27: verstoorde zones

4.3 Archeologische situering

Historische stadskern van Bilzen, archeologisch geheel (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140045>)⁴

Algemene Beschrijving

Bilzen is gelegen in vochtig-Haspengouw, net op de grens met de Kempen, in de vallei van de bovenloop van de Demer op een hoogte van ongeveer 50 meter, naar het westen aflopend tot 40 meter. De oostelijke oever is vrij steil (Borreberg, Katteberg) en loopt op tot 88 meter hoogte. Ten zuidoosten van de Demer heeft het landschap een typisch Haspengouws glooiend uitzicht. Het centrum ligt op de overgang tussen leem- en zandleembodems, terwijl de ondergrond uit tertiaire klei- en zandlagen bestaat. Op het gewestplan is de kern van Bilzen

⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Historische stadskern van Bilzen
 [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140045> (Geraadpleegd op 20-10-2019)

aangeduid als woongebied met cultureel, historische en/of esthetische waarde. Aan de oostzijde is een zone van de Kloosterstraat tot ten oosten van de Demer als gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut ingekleurd. Een strook tussen de Melkerijwal en de Wijerstraat, en het park in het zuidoosten van de kern, zijn is tenslotte aangeduid als parkgebieden.

Archeologische nota

Op de Borreberg, ten oosten van de Demer, werden nederzettingssporen uit de ijzertijd aangetroffen (Deville 2013), maar in de historische kern zelf zijn nog maar weinig prehistorische vondsten gekend. Alleen op de markt werd bij archeologisch onderzoek een kuil aangetroffen die in de vroege bronstijd kon gedateerd worden (Driesen & De Winter 2007; Driesen & De Winter 2010).

De oorsprong van Bilzen hangt waarschijnlijk samen met de stichting van de abdij van Munsterbilzen. Deze werd volgens de traditie en vroegere geschiedschrijving aan Sint-Landrada (circa 705) toegeschreven, maar dit wordt maar weinig ondersteund door de eigentijdse geschreven bronnen (Sevenants e.a. 2010). Bilzen werd voor het eerst vermeld in 950 als Beila, in 1096 als Belisia. Dit zou verwijzen naar de Keltische godheid Belenos of afstammen van het Keltische Belisa, wat helder water betekent. Mogelijk was Bilzen een villa (Bilisia) van de Pepiniden-familie (Frankische edelen, voorouders van de Karolingers), waarvan Munsterbilzen het centrum vormde. De gunstige ligging aan de Demer, op de grens met de Kempen, geeft ontstaan aan een klein handelscentrum (Baerten 1963).

Uit de Karolingische periode daterende graven en paalgaten werden in de Sint-Mauritiuskerk aangetroffen. Deze sporen van een lichte houten constructie doen een kerkje uit de 8ste/9de eeuw vermoeden. De houtbouw werd spoedig vervangen door een stenen kerkje (Wouters 1994; Wouters & Cooremans 1994).

Bilzen en de helft van Kolmont worden door Lodewijk I van Loon als bruidsschat geschonken aan zijn dochter Geertruid bij haar huwelijk met Albert II van Moha, in 1170. Gerard van Loon weigert echter de bevestiging van deze gift aan de zonen van Geertruid; deze graaf verleent verschillende gunsten aan de inwoners van Bilzen. Het is niet duidelijk of hierbij ook het stadsrecht hoorde. Het ontstaan van Bilzen als stad is niet duidelijk, er bleef geen vrijheidscharter bewaard. Midden 13de eeuw was de stad echter al een feit, en ze was voor 1366 volledig omweld. Bilzen wordt de hoofdplaats van één der vijf ambten van het graafschap Loon (Baerten 1963).

Uit de late middeleeuwen werden op verschillende plaatsen waterputten, (verdedigings)grachten en andere structuren aangetroffen. Ook een stadsboerderij en restanten van verschillende stadspoorten getuigen van deze periode. Muurresten van de Maastrichterpoort, de Pijpenpoort en mogelijk de Hasseltsepoort werden aangetroffen bij verschillende archeologische onderzoeken (Driesen & De Winter 2007; Driesen & De Winter 2009; Driesen & De Winter 2010; Driesen & Senika 2009; Van Kerkhoven e.a. 2012; Pauwels 2006a; Pauwels 2006b). Op de locatie van het vroegere Begijnhof werden tenslotte muur- en funderingsresten uit mergel en baksteen beschreven die als restant van de begijnhofkerk geïnterpreteerd werden. Er werden tevens verschillende graven erbij aangetroffen (De Winter & Vanderbeken 2009).

In 1483, tijdens de burgeroorlog tussen prinsbisschop de Horne en de familie de la Marck, wordt Bilzen door troepen van Maximiliaan van Oostenrijk belegerd. De stad wordt na zware weerstand ingenomen; naar verluidt worden 1400 gemeentenaren gedood. Prinsbisschop Erard de la Marck herbouwt de stad in 1506 (Paquay 1915). In 1576 overvalt het Duits garnizoen, door de Spanjaarden uit Maastricht verjaagd, de stad en plundert kerk en pastorie. In 1623-1637 heerst de pest in de stad. In 1636 wordt de stad ingenomen en platgebrand door Jan van Weert en zijn Kroatische troepen. In 1654 plunderen Lorreinse troepen de stad. Dit gebeurt opnieuw in 1673 door Franse troepen bij het beleg van Maastricht tijdens de oorlog van Lodewijk XIV tegen de Verenigde Provinciën. In 1675 breken de Franse troepen een deel van de vestingen af, en wanneer ze in 1678 de stad verlaten, brandt een gedeelte van de stad af. Bilzen wordt nogmaals geplunderd in 1692 door Franse dragonders. In 1746 kamperen Franse troepen in de stad tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog; er heerst dysenterie onder de bevolking. In de loop van 1747 kent de stad inkwartieringen en plunderingen door keizerlijke en geallieerde troepen. In 1794 wordt Bilzen bezet door de Franse revolutionaire troepen; in 1795 wordt het hoofdplaats van een gerechtelijk kanton (Paquay 1924).

De plattegrond van de stad ontwikkelt zich volgens een min of meer concentrisch patroon, met als centrum de markt. De stad was voorzien van een omwalling met een poort aan elk van deze hoofdasen. Deze structuur blijft vrijwel ongewijzigd in het huidige stratenpatroon bewaard. In 1806 bestaan nog de verschillende stadspoorten en een gedeelte van de aanpalende muren. In 1819 worden de grachten gedempt. De Pypenpoort wordt in 1820 afgebroken, de Nutspoort en de Brugpoort in 1822. Vanaf 1876 wordt het kerkhof rondom de kerk weggeruimd. In 1890 worden de huizen naast het stadhuis afgebroken om een marktplein te vormen. Van 1894 tot 1895 wordt de rest van het kerkhof genivelleerd ter hoogte van de rest van het marktplein (Paquay 1924).

In 1256 wordt in het zuidoostelijke deel van de stad een begijnhof gesticht. Het lag vlak bij de Demer, aan de voet van de Borreberg. Na de onteigening in de Franse tijd (1800) vervalt de kapel volledig; ze wordt in 1864 aan de gemeente verkocht en ingericht als slachthuis. De begijnhofhuizen verdwenen in de loop der tijd. Bij het begijnhof hoorde een gasthuis. In 1880 wordt een hospitaal gebouwd, bediend door de Zusters van Barmhartigheid van Ronse (Remans 1951). Naast zijn functie als klein, regionaal handelscentrum blijft Bilzen tot de 20ste eeuw een landelijke gemeente zonder industrie.

Evaluatie van de bewaringstoestand en motivatie voor de afbakening

De stedelijke ruimte bewaart sporen van samenlevingen die daar achtereenvolgens aanwezig waren en deze ruimte aan hun noden hebben aangepast. Ze is met andere woorden het resultaat van een complex levenstraject waarbij de invulling veranderlijk was naar gelang de sociaal-economische, maatschappelijke en institutionele context. Meer nog dan bij dorpen hebben stadsplattegronden een cumulatief karakter en verschillende fasen. De meeste steden zijn niet als geheel gepland, maar hebben vaak een oude nederzettingskern die teruggaat op een oude burcht of abdij, een economische infrastructuur of andere. Soms kunnen deze zelfs refereren naar een oudere, vroeg- of pre-middeleeuwse aanwezigheid.

Het gebruik van de 19de-eeuwse kadasterkaart (gereduceerd kadaster) als bron voor het onderzoek naar de historische gelaagdheid van een stad wordt gesuggereerd omdat deze een tijdsbeeld geeft van net voor de industrialisering en omdat dit de eerste nauwkeurige versie van het kadaster is met perceelsaanduiding. De oorspronkelijke perceelsindeling van een stad is een relatief stabiel element in de plattegrond, die vaak een prestedelijke oorsprong kent. Ondanks de processen van herverdeling blijven oude bezitsgrenzen en straatpatronen toch lang zichtbaar in het stedelijke landschap. De historische stedelijke kernen zijn immense archeologische sites en behoren tot de meest uitgebreide en complexe sites ter wereld, zowel in extensie als in stratigrafie. Tegelijkertijd zijn deze sites door permanente verstedelijking en stedelijke ontwikkeling ter plaatse zwaar bedreigd.

Wat betreft de afbakening wordt er traditioneel van uitgegaan dat de aanwezige versterkingen in de eerste plaats louter defensieve structuren waren en als dusdanig infrastructuur met een zware belemmerende invloed op de stadsontwikkeling. Hieruit volgt de constructie om de stadswallen te beschouwen als grenzen aan de stadsgroei en dus als bepaling van stadsfasen. De stadswallen vormen een belangrijk onderdeel van de stedelijke identiteit en zijn als zodanig actieve componenten en bepalend voor de conceptuele stedelijke ruimte vóór de industriële periode en dus ook betekenisvol als afbakening van de complexe archeologische sites die onze steden zijn.

Omwillen van al deze redenen wordt de grens van de archeologisch complexe en waardevolle ruimte vastgelegd op de buitenste afbakening van de stadsgracht rond de wallen en muren. De grachten bieden bovendien goede bewaringscondities voor organisch stedelijk afval. In een aantal gevallen werden de laatmiddeleeuwse muren tussen de 16de en de 18de eeuw vervangen door bastions en Vaubanversterkingen. De vergelijking met oudere stadsplannen laat ons echter steeds zien dat deze latere omwallingen ook de volledige laatmiddeleeuwse ruimte omvatten.

Het intekenen van de kernen gebeurde vanuit de ruimste perceelsafbakening en rekening houdende met belangrijke fysieke grenzen. Deze afbakening concentreert zich in de eerste plaats op de begrenzingen die zichtbaar zijn op de kaart, zoals stadsmuren, omwalling, stadsgrachten. Ook de open ruimtes tussen de bebouwde kern en strategische elementen zoals de rivieroever worden mee opgenomen. Op deze manier zijn

we honderd procent zeker dat de afbakening van de historische stedelijke kernen in Vlaanderen dekkend is voor de volledige zone met complex stadsarcheologisch erfgoed (Tys e.a. 2010).

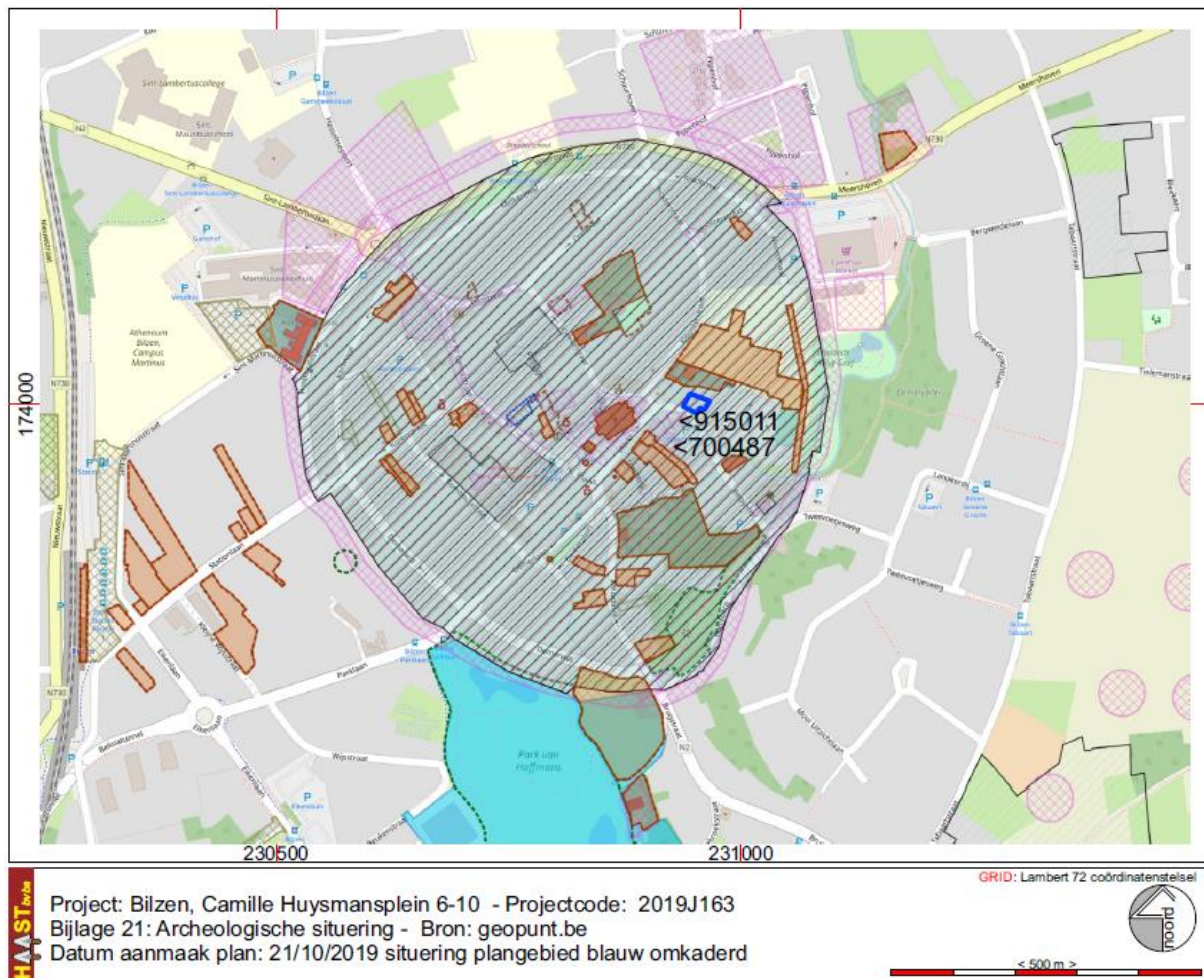

Fig. 28: Uittreksel uit de Centraal archeologische Inventaris kaart ©cai.onroerenderfgoed.be

De historische / archeologische beschrijving wordt bepaald door de specifieke stad-situatie. Nagaan welke archeologische indicatoren in de directe omgeving aanwezig zijn kan in een stadscontext misleidend zijn omdat elk huis, elk gebouw, elke plek bij wijze van spreken haar eigen geschiedenis en ontwikkeling kan hebben ten gevolge van allerlei factoren; eigenaars, ambachten, branden, watersnood, functie, etc.

Tegenover het projectgebied bevinden zich twee cai-locaties: 915011 en 700487. Op locatie 915011 werden de restanten aangetroffen van een U-vormige stadsboerderij met twee bouwfasen, de oudste in de Middeleeuwen en de verbouwingsfase in de 18de eeuw. In een van de bakstenen van de muur zat een randfragment ingebakken van een kruikvorm uit de 13de tot 16de eeuw. De waterput behoorde mogelijk tot het erf uit de eerste fase van de grote stadsboerderij. Mogelijk werd ook een restant van de beschoeiing van de Demer, of fundering ervan aangetroffen. Verbouwing blijkt volgens cartografische bronnen tussen 1771 en 1813 gebeurd te zijn. De noordelijke vleugel van de stadsboerderij staat op Ferrariskaart. Er werd een vondstenconcentratie van postmiddeleeuws aardewerk aangetroffen.

Op locatie 700487 werden 20 palen in een gracht aangetroffen: fundering van een oude versterking en/of middeleeuwse huizen. Daarbij werd ook een bakstenen waterput gevonden omgeven door houten planken. De gracht was een 13 m brede watergracht gevuld met aardewerk uit Andenne en Brunsum en dierlijk botmateriaal. Aan de hand van het schervenmateriaal kan de gracht(vulling) gedateerd worden in de periode 1075 – 1125.

Middeleeuwse resten aan oppervlakte bij werken

BILZEN.– Tijdens graafwerken voor de nieuwbouw van de Kredietbank in de Kerkstraat in Bilzen, kwamen de afgelopen dagen tal van sporen die verwijzen naar de oorsprong van Bilzen aan de oppervlakte. Zo stuitte men er onder meer op 11de-eeuwse scherven, palen, een waterput en beenderen van dieren. De diensten van het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP) onderzoeken momenteel, in samenwerking met het provincie- en gemeentebestuur, de vondsten. De werken werden echter niet stilgelegd.

Jean-Marie Sourbron, een Bilzens amateur-archeoloog die de wacht optrok op de werf, ontdekte tal van scherven tijdens de machinale graafwerken. Naarmate er dieper werd gegraven, merkte hij ook houten palen op. Hij verwit-

tigde het IAP, dat al sinds woensdag ter plaatse is.

Volgens provinciaal archeoloog Guido Creemers, die de opgravingen leidt, dateren de meeste gevonden potscherven uit de pe-

riode 1075-1125. Het aardewerk is afkomstig uit Andenne en Brunsum. Creemers: «Deze scherven werden in hoofdzaak aangetroffen in zwarte grond. Deze grond wijst op een 13 meter brede watergracht die dateert van voor de 12de eeuw. In latere eeuwen werd deze gracht gedumpt. Ook veel botten van dieren zijn aan de rand van de gracht aangetroffen. Mogelijk werden die einde 11de, begin 12de eeuw in de gracht gedumpt. Zowel scherven als beenderen verwijzen naar bewoning. Het gaat hier wellicht

om restanten van de oudste bewoning, de oorsprong van Bilzen.»

Palen

Bij de graafwerken werden geen paalsporen, maar wel een 20-tal palen teruggevonden. Creemers: "Paalsporen werden wel gevonden bij opgravingen in 1993 in de Sint-Mauritiuskerk die in de onmiddellijke nabijheid ligt. Ook deze sporen wijzen op een oude woonkern in dit gebied. De gevonden palen, nog vrij intact bij de graafwerken, verwijzen naar een

fundering van een oude versterking en/of naar middeleeuwse huizen. Ze werden aangetroffen op 2,5 meter onder het straatoppervlak. Ze steken nog 1,30 meter diep in de grond. Feit is dat deze palen pas werden geplaatst nadat de gracht was gedumpt.

De bakstenen waterput, omgeven door houten planken, dateert wellicht uit de 15de of 16de eeuw. Tijdens het verder onderzoek zal naar de diepte van de put gepeild worden.

R.Th.

Fig. 29: Artikel uit het Belang van Limburg d.d. 27 en 28 april 1996 met betrekking tot cai-locatie 700487 © digitaal archief HBVL

5. Besluit

5.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen:

- welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het projectgebied?

De archeologische waarde van het projectgebied is op basis van de bestaande bronnen moeilijk in te schatten en wordt hoofdzakelijk bepaald door de specifieke stadscontext. Uit de historische kaarten en plannen is enkel af te leiden dat het projectgebied deel uitmaakte van een groter geheel zoals aangegeven op de ferrariskaart, het primitief Kadaster en de Atlas der Buurtwegen. Maar door de sloop- en bouwwerken en opnieuw sloopwerken is het onduidelijk in hoeverre er binnen het projectgebied nog sporen kunnen aangetroffen worden die een kenniswinst zouden kunnen opleveren wat betreft de historische ontwikkeling en archeologische kennis met betrekking tot de stad, en meer bepaald het stadscentrum van, Bilzen. Maar, ondanks het feit dat het terrein nogal verstoord zou kunnen zijn door recente afbraakwerken, zouden vooral op het achterliggend deel toch archeologisch interessante sporen kunnen aangeroffen worden in de vorm van water- of beerputten die meer licht kunnen werpen op de geschiedenis van de stad en de welstand van haar inwoners. Want, zoals hoger al aangehaald, de historische / archeologische beschrijving wordt bepaald door de specifieke stad-situatie. Nagaan welke archeologische indicatoren in de directe omgeving aanwezig zijn kan in een stadscontext misleidend zijn omdat elk huis, elk gebouw, elke plek bij wijze van spreken haar eigen geschiedenis en ontwikkeling kan hebben ten gevolge van allerlei factoren; eigenaars, ambachten, branden, watersnood, functie, etc. Aangezien het projectgebied in het centrum van de historische kern van Bilzen gesitueerd is moet de archeologische verwachting naar sporen uit de Middeleeuwen en later als zeer hoog ingeschat worden. De inschatting naar aantreffen van vondsten uit oudere perioden lijken eerder matig tot onbestaande mede gelet op de historische ontwikkeling van de stad en de daarmee gepaard gaande bodemingrepen.

- welke evolutie kende het landschap van het projectgebied?

Binnen een stadscontext is het moeilijk spreken van een landschapsevolutie. Het projectgebied maakte oorspronkelijk deel uit van de vallei van de Demer waarin de stad Bilzen tot ontwikkeling kwam. Het projectgebied is gelegen binnen de stadswallen. *Midden 13de eeuw was de stad echter al een feit, en ze was voor 1366 volledig omwald.* Vanaf dan hoort het projectgebied tot de historische stadskern en zelfs tot het centrum van de stad in de directe omgeving van de parochiekerk.

- welke evolutie kende het gebruik van het terrein?

Het projectgebied was in de tweede helft van de 18de eeuw al deels bebouwd en maakte deel uit van een groter geheel. Dat geheel werd vermoedelijk, en na afbraak van het gebouw zoals ingetekend op het primitief kadaster, opgedeeld in zes kavels waarop nieuwe gebouwen werden opgericht. Het gebouw op perceel 169p, het nog af te breken gebouw, dateert van voor 1970; naar architectuur lijkt het te dateren uit de jaren 1960. Op perceel 169t stond een gebouw/wonig die rond 1995 werd afgebroken en plaatsmaakte voor een parking. Wanneer dat gebouw werd opgericht kon niet achterhaald worden, maar waarschijnlijk in de eerste helft van de 20ste eeuw.

- wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De geplande werken zijn voor heel het projectgebied volledig vernietigend aangezien de ondergrond van heel het projectgebied, 347,67 m² groot, gevolgen zal ondervinden van de afbraak van de bestaande bebouwing, de nieuwbouw en aanleg van de tuin met terras en parkeerplaatsen, verhardingen, riolering, onderschoeiing van aanpalende gebouwfunderingen en hemelwateropvang.

5.2 Advies:

Ondanks het feit dat het terrein deels kan beschouwd worden als een mogelijk matig, mogelijk ernstig verstoorde zone, terwijl ongeveer 40% kan beschouwd worden als mogelijk onverstoord, wordt via het programma van maatregelen geadviseerd het terrein verder archeologisch te evalueren en waarderen door een beperkt proefputten onderzoek. De historische / archeologische beschrijving wordt immers mede bepaald door de specifieke stad-situatie. Nagaan welke archeologische indicatoren in de directe omgeving en binnen een projectgebied aanwezig zijn kan in een stadscontext misleidend zijn omdat elk huis, elk gebouw, elke plek bij wijze van spreken haar eigen geschiedenis en ontwikkeling kan hebben ten gevolge van allerlei factoren; eigenaars, ambachten, branden, watersnood, functie, etc. Bovendien reiken waterputten en beerputten dieper dan de soms door recente werken verstoorde bodemlagen. Het zijn juist die (afval)putten die dikwijls boeiende informatie kunnen opleveren in verband met de socio-economische ontwikkeling van een stad en haar bewoners.

Derhalve zal via het programma van maatregelen voorgesteld worden een eerste archeologische evaluatie van het terrein te houden doormiddel van de aanleg van vier proefputten van elk 3 x 3 m groot ($4 \times 9\text{m}^2 = 36\text{m}^2 = 10,3\%$ van het projectgebied) teneinde de mate van verstoringen en kans op het aantreffen van archeologische erfgoedwaarden vast te kunnen stellen, samen met een begeleiding van de sloopwerken van het pand met huisnummer 10 zal dit meer dan 12,5% onderzocht terrein opleveren binnen het volledige projectgebied hetgeen beantwoordt aan de minimumoppervlakte te onderzoeken bij een vooronderzoek conform de Code van goede Praktijk voor de Uitvoering van en Rapportering over Archeologisch Vooronderzoek en Archeologische Opgravingen en het Gebruik van Metaaldetectoren versie 4.0.

Indien uit het proefputtenonderzoek blijkt dat er voldoende aanwijzingen zijn voor de aanwezigheid van kennisvermeerderende archeologische erfgoedwaarden, dan volgt, na aktenaam van de nota archeologie, een archeologische opgraving.

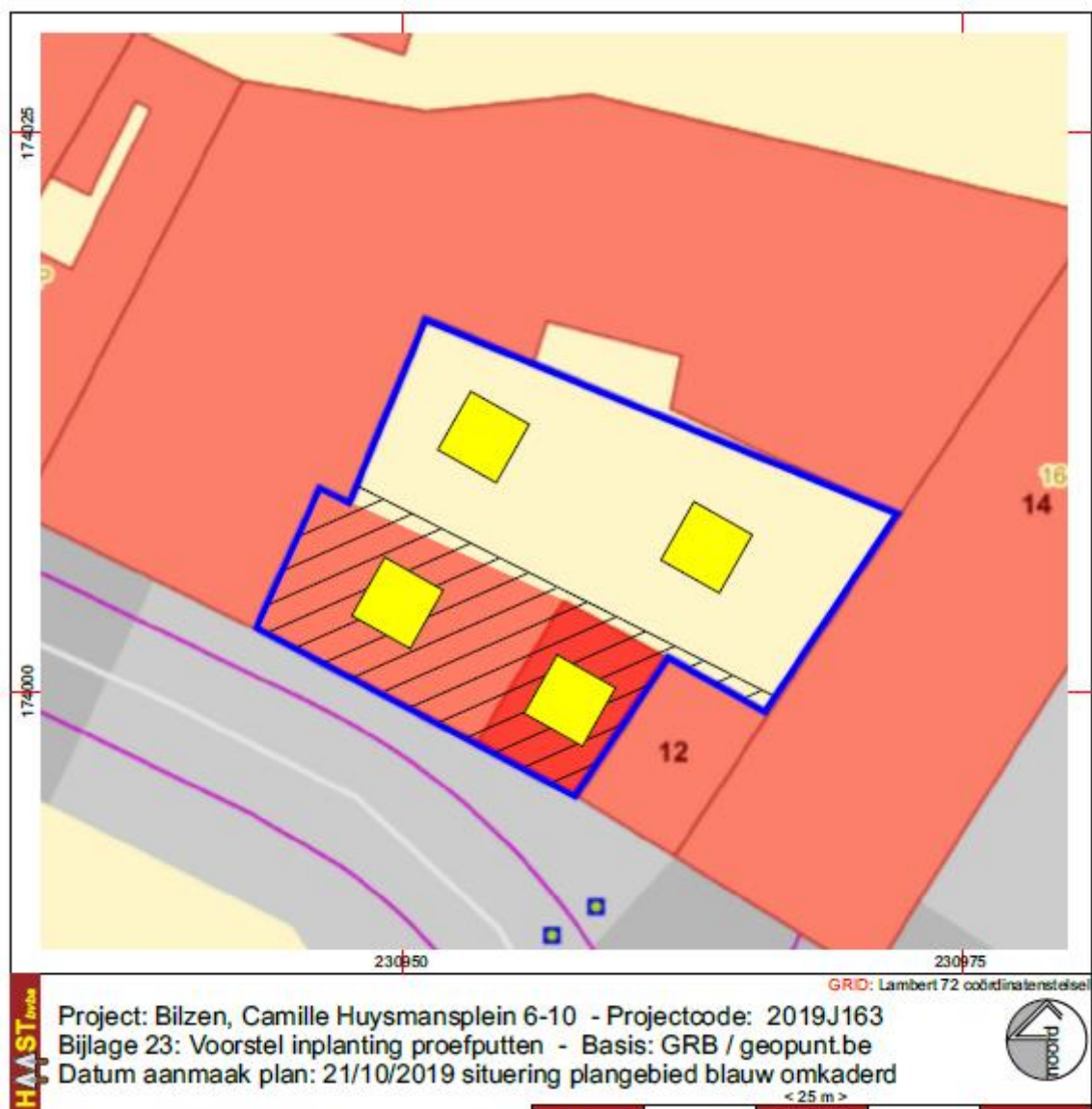

Fig. 30: voorstel van inplanting van de proefputten

6. Synthese

6.1 Samenvatting gespecialiseerd publiek

zie punt 5

6.2 Samenvatting niet-gespecialiseerd publiek

Aan het Camille Huysmansplein in Bilzen, ter hoogte van de huisnummers 6-10, wenst men een appartementencomplex te bouwen. Voor de nieuwbouw zal eerst het pand op perceel 169p (huisnr 10) afgebroken worden, het pand op perceel 169t werd al rond 1995 afgebroken. Dat perceel doet nu dienst als parking. Uit het bureauonderzoek blijkt dat op beide kadastrale percelen van het projectgebied al in de 18de eeuw een soort stadsboerderij stond. De kans op het aantreffen van oudere sporen is hoog in te schatten, temeer omdat het projectgebied in het centrum van de historische kern van de stad Bilzen gelegen is. Daarom wordt via het programma van maatregelen een proefputtenonderzoek geadviseerd om het terrein naar archeologische waarde te kunnen evalueren.

7. Bibliografie

Uitgegeven Bronnen

BAEYENS L., 1974, Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad Bilzen (93 W), Gent.

DONDEYNE, S., L. VANIERSCROT, R. LANGOHR, E. VAN RANST EN J. DECKERS, 2015: *De grote bodemgroepen van Vlaanderen. Kenmerken van de "Reference Soil Groups" volgens World Reference Base*. Departement Leefmilieu, Natuur & Energie.

BAUWENS-LESENNE, M. (1968) Oudheidkundige repertoria VIII, Bibliografisch repertorium van de oudheidkundige vondsten in Limburg, behoudens Tongeren-Koninksem (vanaf de vroegste tijden tot de Noormannen), Brussel

DE LOOF, A., 2018, Archeologienota met uitgesteld vooronderzoek Bilzen – Korenstraat 22. Verslag van de resultaten van het bureauonderzoek, DOSSIER 2018F89 – St.-Truiden

GERITS, J., 1989, Historische steden in Limburg, Gemeentekrediet – Gent

VAN LIEFFERINGE, N. en COUSIN, S., 2016, Archeologienota: De bouw van een nieuwe eengezinswoning aan de Korenstraat te Bilzen, Studiebureau Archeologie bvba, Kessel-Lo

DRIESEN, P. & DE WINTER, N., 2009, Bilzen: Marktplaats fase 2 (1), Het Oude Land van Loon 88.4, 354-357.

DRIESEN, P. en DE WINTER, N., 2007, Archeologisch onderzoek in Bilzen uitgevoerd in het kader van de herinrichting van het stadscentrum: het Camille Huysmansplein, het Deken Paquayplein en de markt, Aron Rapport 11.

Digitale Bronnen

www.ngi.be

<https://dov.vlaanderen.be/dovweb/html/index.html>

<https://geo.onroerendergoed.be>

<http://www.geopunt.be/kaart>

<https://loket.onroerendergoed.be/archeologie>

www.cartesius.be

<https://inventaris.onroerendergoed.be>

8. Figurenlijst

COVERFOTO: Het centrum van Bilzen, Primitief Kadaster uit 1842 © cartesius.be

Fig. 1: Bounding Box

Fig. 2: Kadastraal uittreksel dd. 2019 © cadgis viewer

Fig. 3: Situering van het onderzoeksgebied op de topografische kaart 1/10.000. © NGI & cartoweb

Fig. 4: Situering van het onderzoeksgebied op de luchtfoto 2018. © Geopunt.be

Fig. 5: opmeting bestaande toestand met aanduiding van de af te breken delen binnen het projectgebied

Fig. 6: gegeorefereerd inplantingsplan van de nieuwbouw

Fig. 7: kelder- en rioleringsplan van de nieuwbouw

Fig. 8: plan van het gelijkvloers appartement en buitenaanleg

Fig. 9: detail van de regenwaterput, infiltratiebekken en “pijlerfunderingen” (zwarte stroken)

Fig. 10: doorsnede van de nieuwbouw, genomen doorheen het gelijkvloerse appartement

Fig. 11: detail van het kelderniveau met aanduiding van de maten

Fig. 12: Situering van het onderzoeksgebied op het DHM LIDAR_DHMV_II_DTM_RAS_1M op projectgebiedschaal © Geopunt

Fig. 13: Situering van het onderzoeksgebied op het multidirectionale hill shade model 0,25 m © geopunt.be

Fig. 14: Situering van het onderzoeksgebied op het DHM LIDAR_DHMV_II_DTM_RAS_1M op macroschaal © Geopunt

Fig. 15: Hydrografische situering van het projectgebied. © Geopunt

Fig. 16: Het onderzoeksgebied op de tertiairgeologische kaart © geopunt.be.

Fig. 17: Het onderzoeksgebied op de quartargeologische kaart en de profieltypefiche 35 a © geopunt.be

Fig. 18: Het onderzoeksgebied op de bodemkaart volgens de Belgische Classificatie © Databank Ondergrond Vlaanderen.

Fig. 19: het onderzoeksgebied (blauw vierkant) op de bodemkaart van België op macroschaal © Databank Ondergrond Vlaanderen.

Fig. 20: Het onderzoeksgebied op de bodembedekkingskaart opname 2015. © Geopunt.

Fig. 21: Situering van het projectgebied op de Ferrariskaart (1771-1776) ©geopunt.be

Fig. 22: Situering van het projectgebied op het Primitief Kadaster (1813 – 1842) en de Atlas der Buurtwegen (1845)

Fig. 23: Situering van het projectgebied op de Vandermaelenkaart (1854)

Fig. 24: De noordzijde van het Camille Hysmansplein omstreeks 1980, het projectgebied – de afgebroken woning – is blauw omkaderd.

Fig. 25: Luchtfoto's uit 1971 - 2018 © geopunt.be en cartesius.be (luchtfoto 1995)

Fig. 26: Een fotografische weergave van het terrein, opnames 24/10/2019

Fig. 27: verstoorde zones

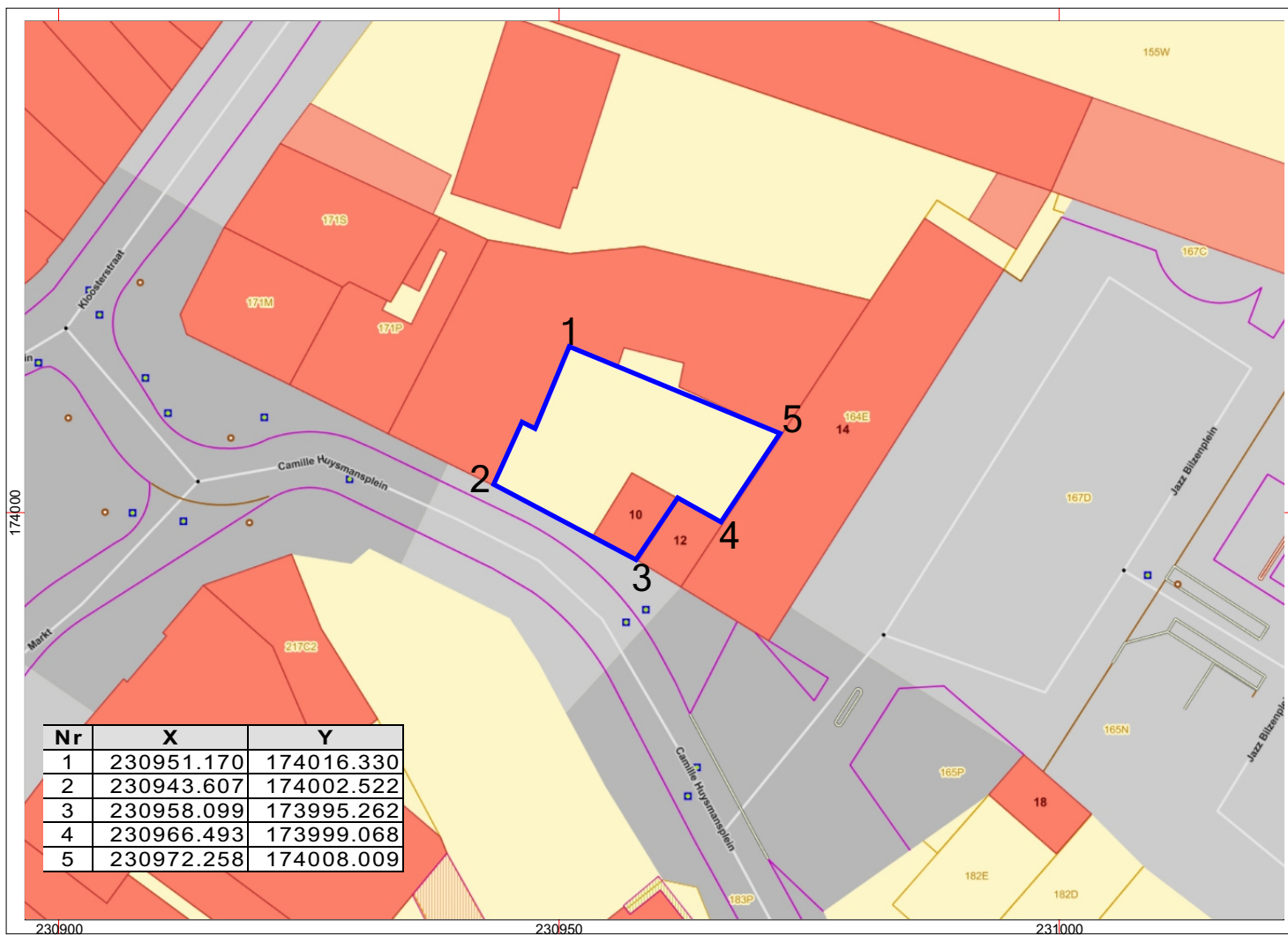
Fig. 28: Uittreksel uit de Centraal archeologische Inventaris kaart ©cai.onroerenderfgoed.be

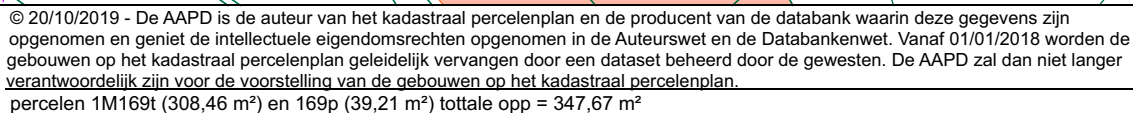
Fig. 29: Artikel uit het Belang van Limburg d.d. 27 en 28 april 1996 met betrekking tot cai-locatie 700487 © digitaal archief HBVL

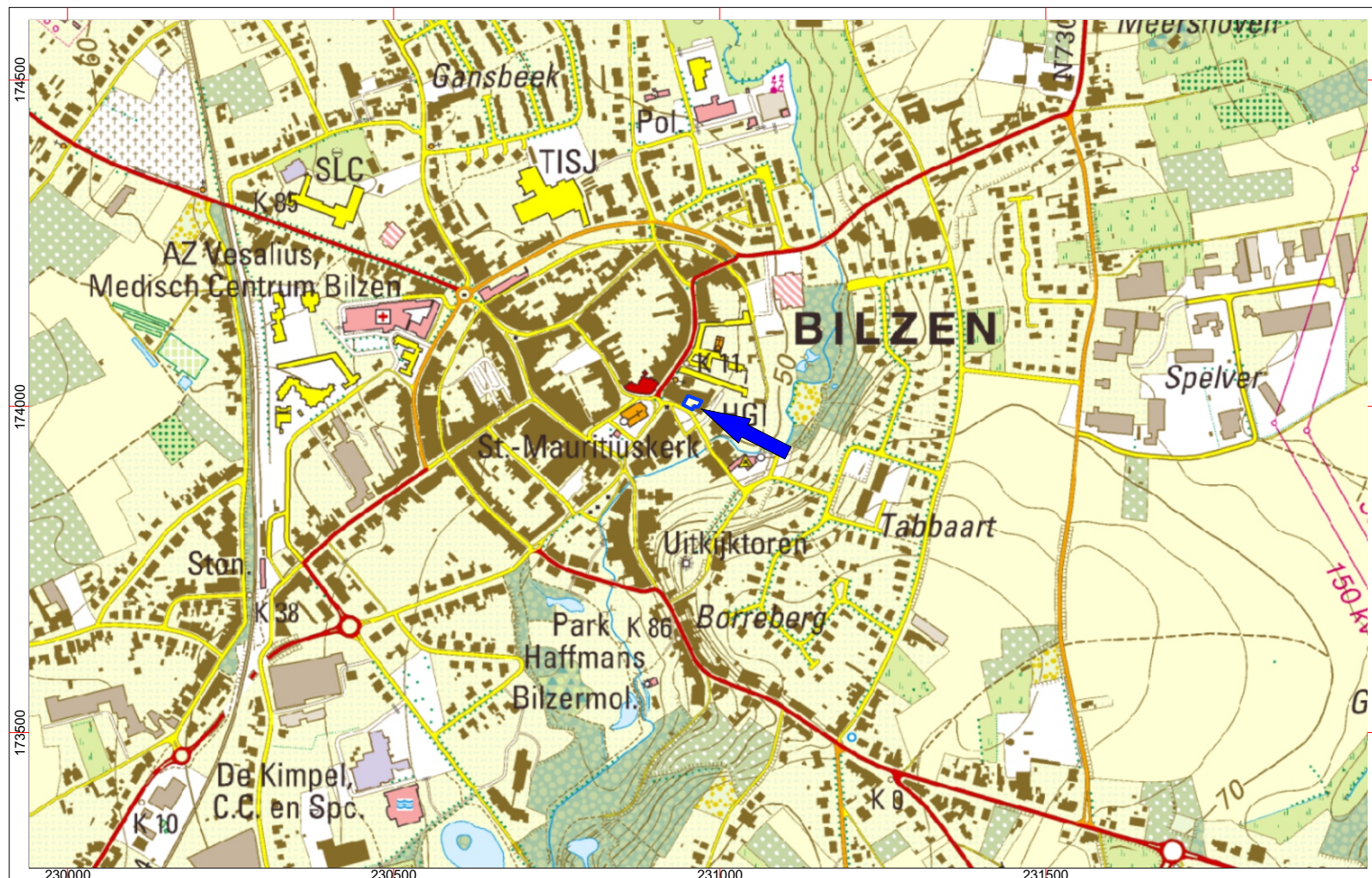
Fig. 30: voorstel van inplanting van de proefputten

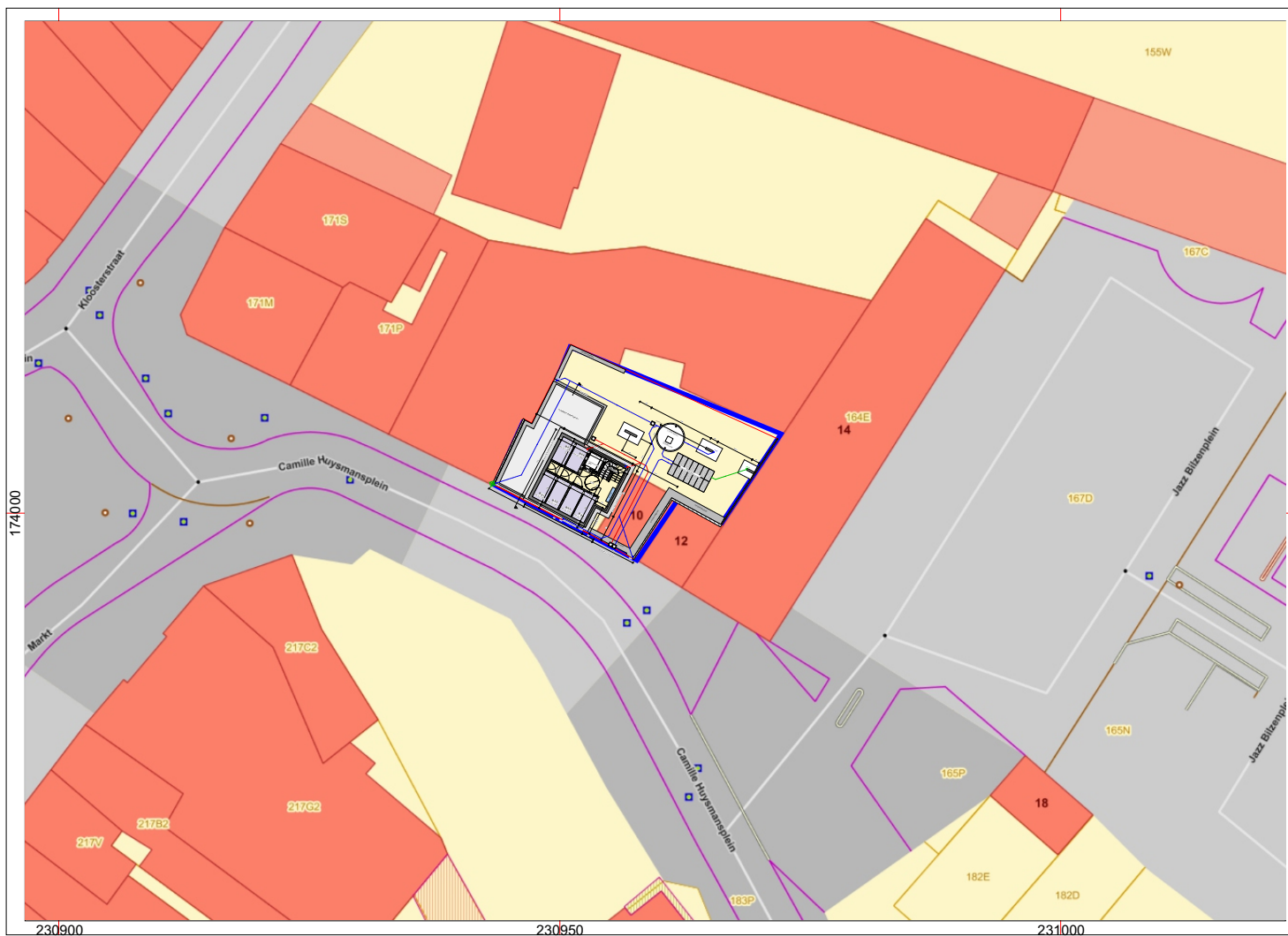
9. Bijlagen

plannr	Type plan	onderwerp	Analoog/digitaal	datum
1	Plan	Bounding Box	Digitaal	2019
2	Kaart	Kadasterplan	Digitaal	01/01/ 2019
3	Kaart	Topografische kaart	Digitaal	2009
4	Plan	Georeferereerd inplantingsplan nieuwbouw (kelderplan)	Digitaal	2019
5	Plan	Inplantingsplan zoals aangereikt, kelder- en rioleringsplan	Digitaal	2019
6	Plan	Inplantingsplan en inrichtingsplan gelijkvloers	Digitaal	2019
7	Plan	Doorsnede van de nieuwbouw	Digitaal	2019
8	Kaart	Digitaal hoogtemodel op projectgebiedschaal	Digitaal	2014
9	Kaart	Multidirectionale hill shade model 0,25 m	Digitaal	2019
10	Kaart	Digitaal Hoogtemodel	Digitaal	2014
11	Kaart	Hydrografische kaart	Digitaal	2016
12	Kaart	Tertiairgeologische kaart	Digitaal	20..
13	Kaart	Quartaairgeologische kaart	Digitaal	20..
14	Kaart	Bodemkaart van België	Digitaal	19..
15	kaart	Bodemkaart WRB	Digitaal	2014
16	Kaart	Bodembedekkingskaart	Digitaal	2012
17	Kaart	Ferrariskaart	Analoog	1771-1776
18	Kaart	Primitief Kadasterplan en Atlas der Buurtwegen	Analoog	1842 - 1845
19	Kaart	Vandermaelenkaart	Analoog	1854
20	Luchtfoto	Opname 1971, 1984, 1995, 2003, 2013 en 2018	Analoog/Digitaal	1971 - 2018
21	Kaart	CAI-uittreksel	Digitaal	2019
22	Plan	Verstoorde zone	Digitaal	2019
23	Plan	Inplantingsplan proefputten	Digitaal	2019

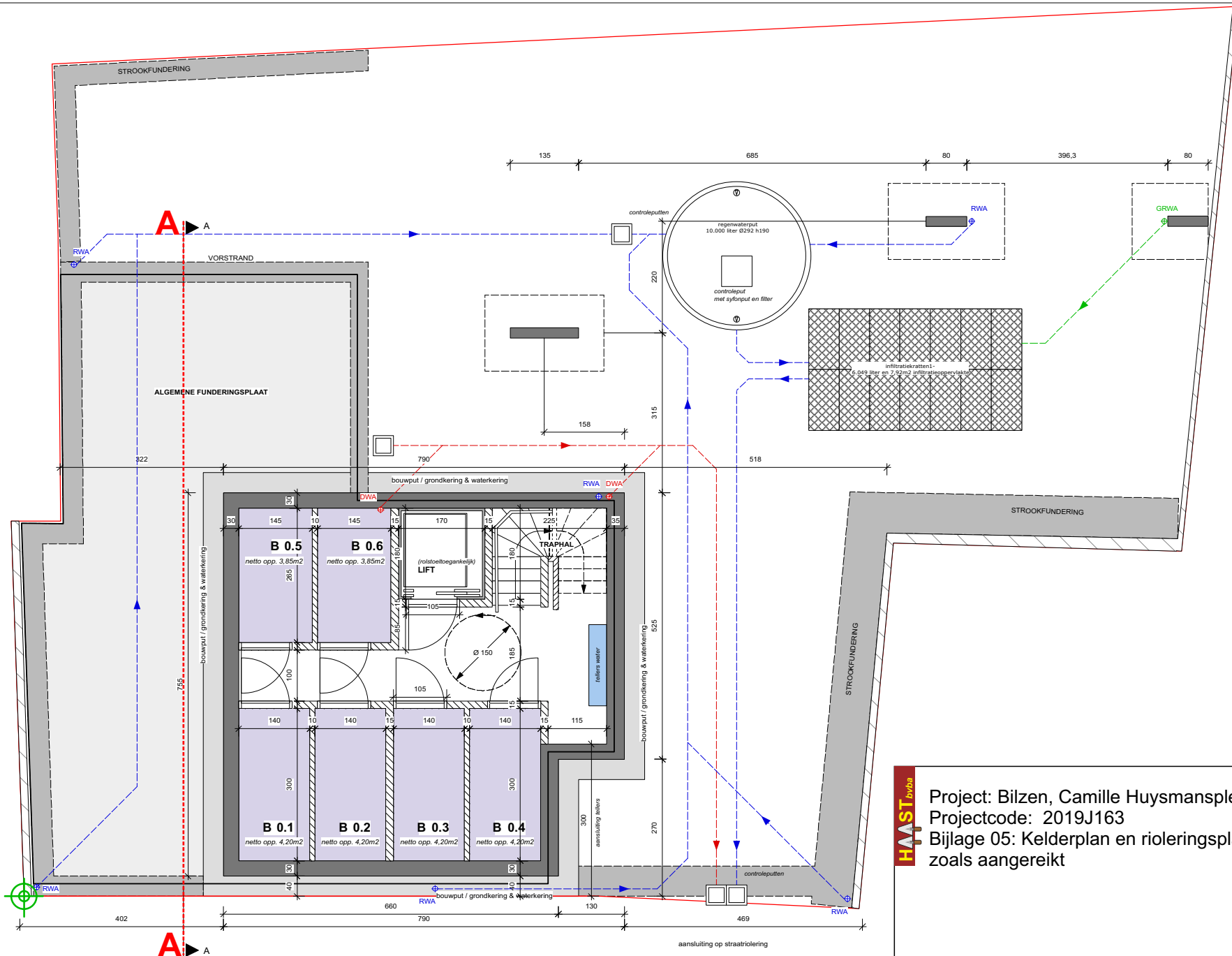

HAAS
vrijda

Project: Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10
Projectcode: 2019J163
Bijlage 05: Kelderplan en rioleringsplan
zoals aangereikt

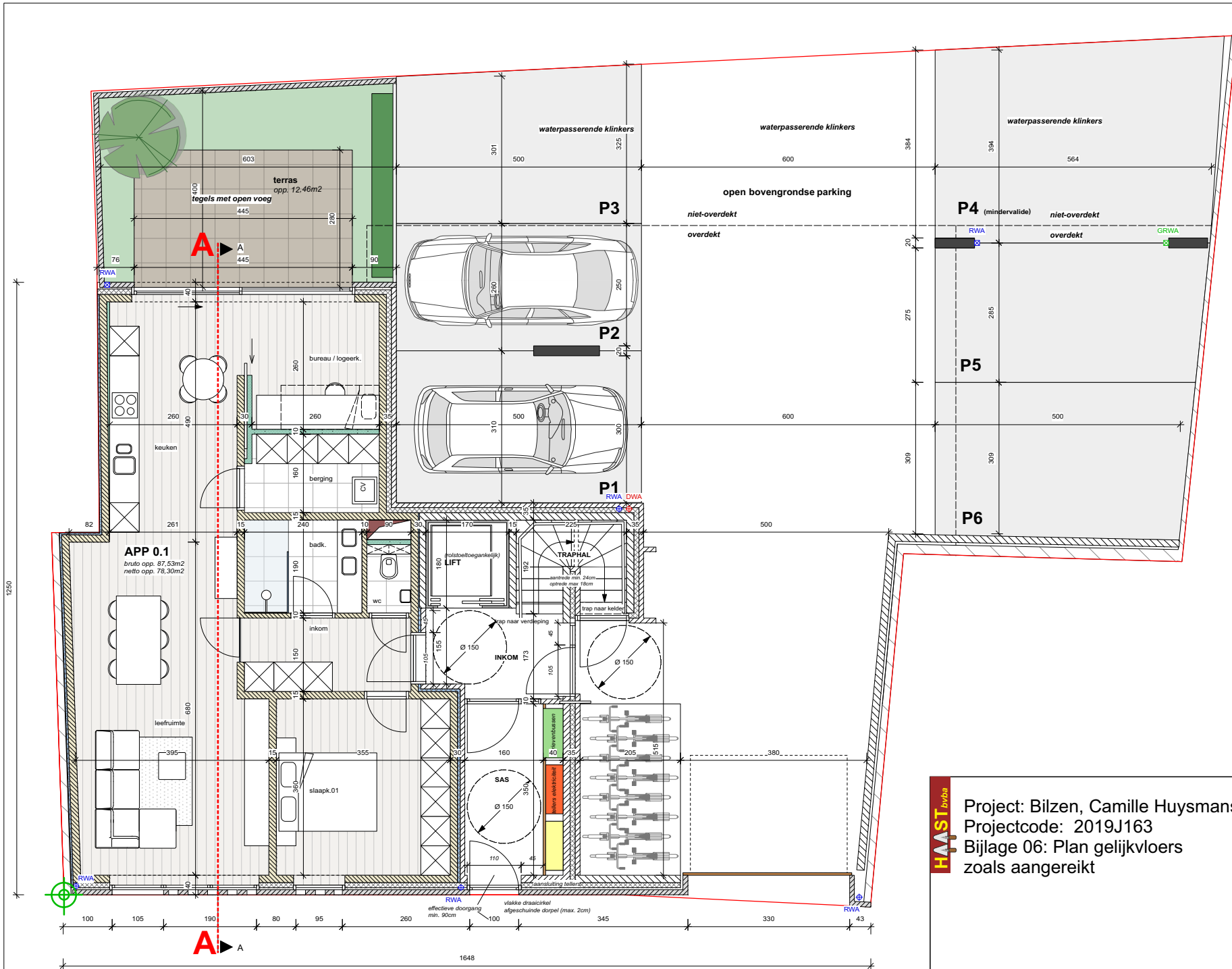
1m 2m

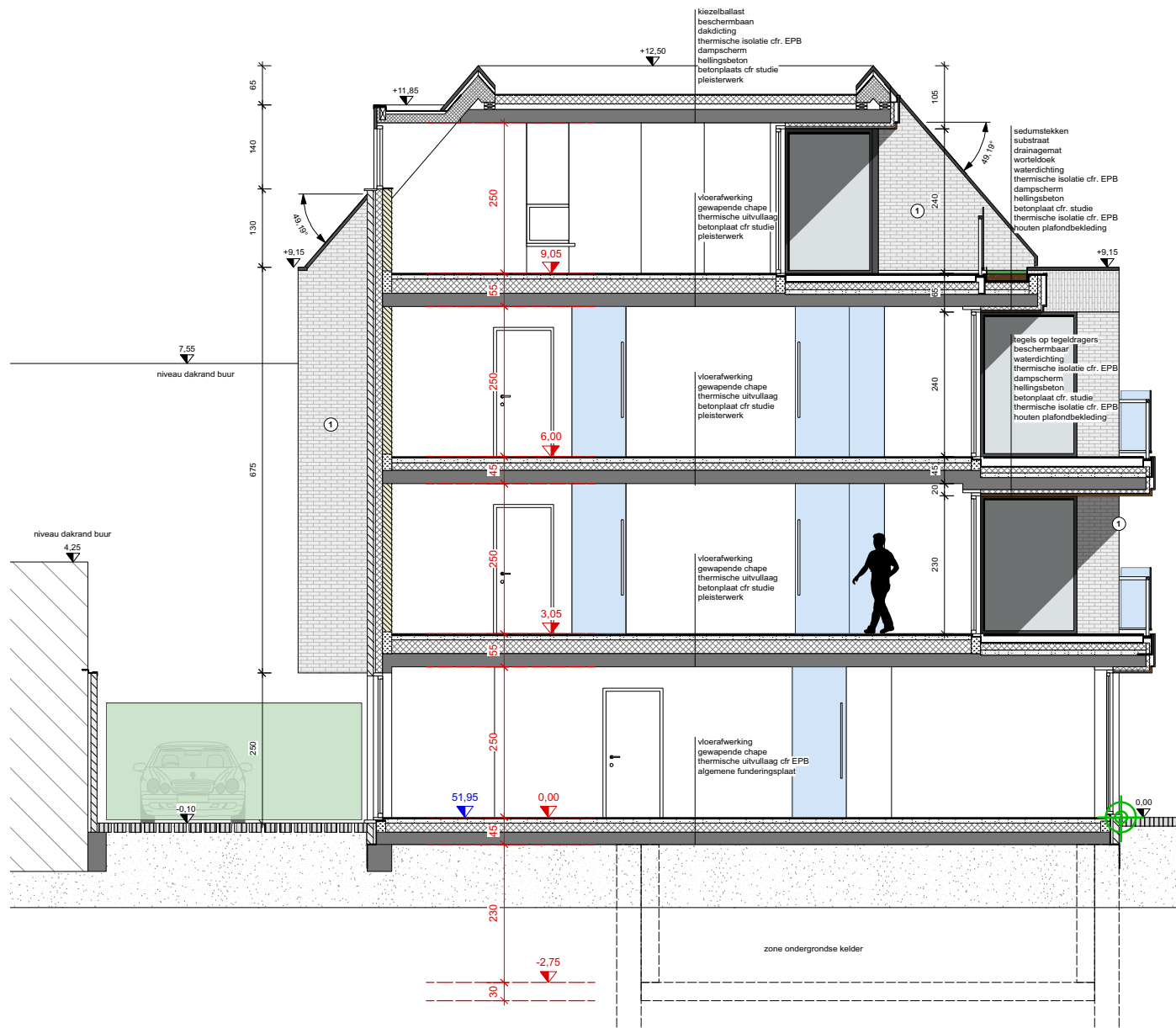
SCHAAL 1/50

Project: Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10
Projectcode: 2019J163
Bijlage 06: Plan gelijkvloers
zoals aangereikt

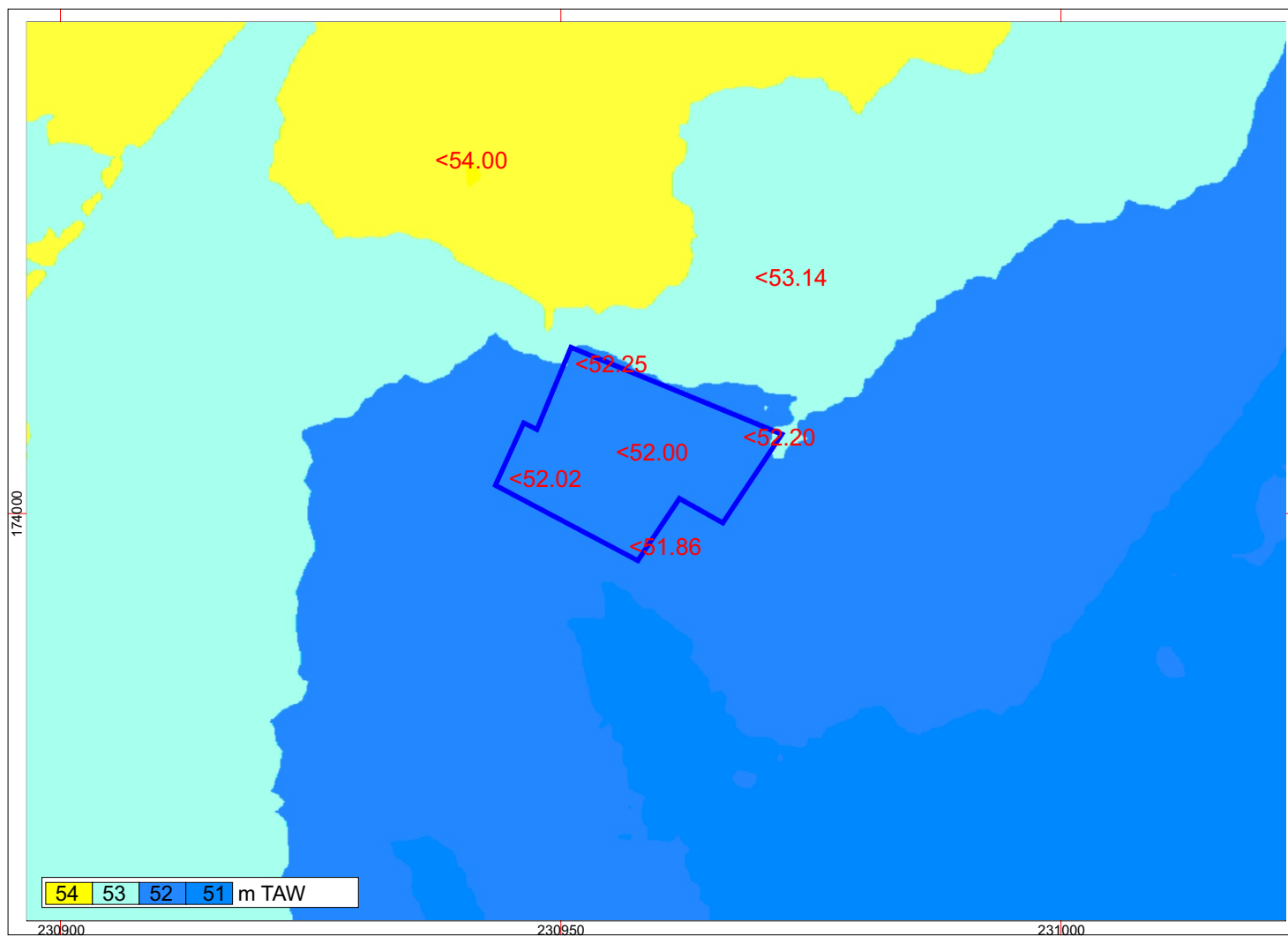

HAAS
T.v.d.

Bijlage 07:
Project: Bilzen, Camille Huys-
mansplein 6-10

Projectcode: 2019J163
Bijlage 07: Doorsnede A-A

1m 2m
SCHAAL 1/50

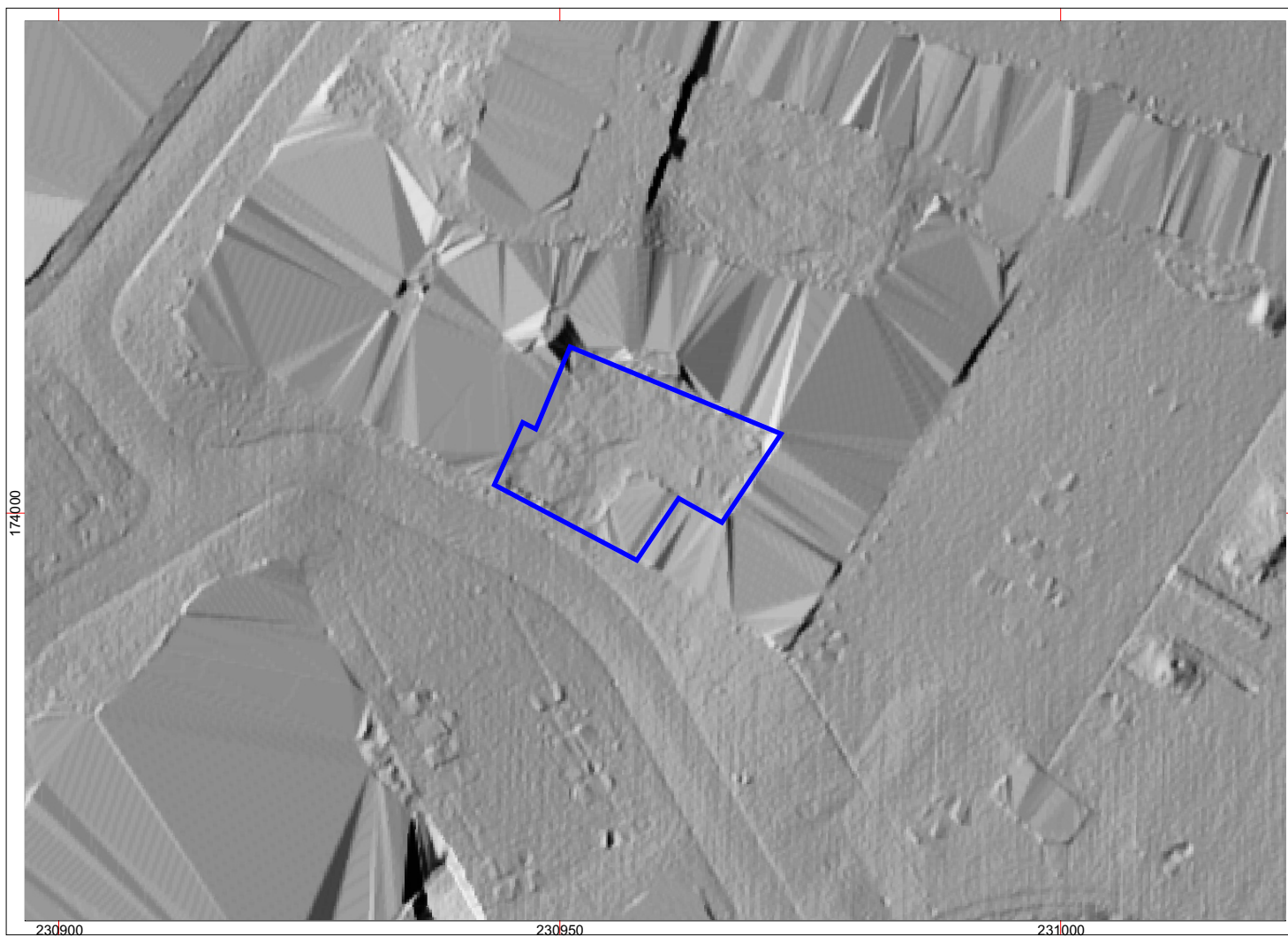
HAAS
byba

Project: Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10 - Projectcode: 2019J163
Bijlage 08: Digitaal Hoogtemodel, terreinmodel 1 m - Bron: www.geopunt.be
Datum aanmaak plan: 21/10/2019 situering plangebied blauw omkaderd

GRID: Lambert 72 coördinatenstelsel

< 50 m >

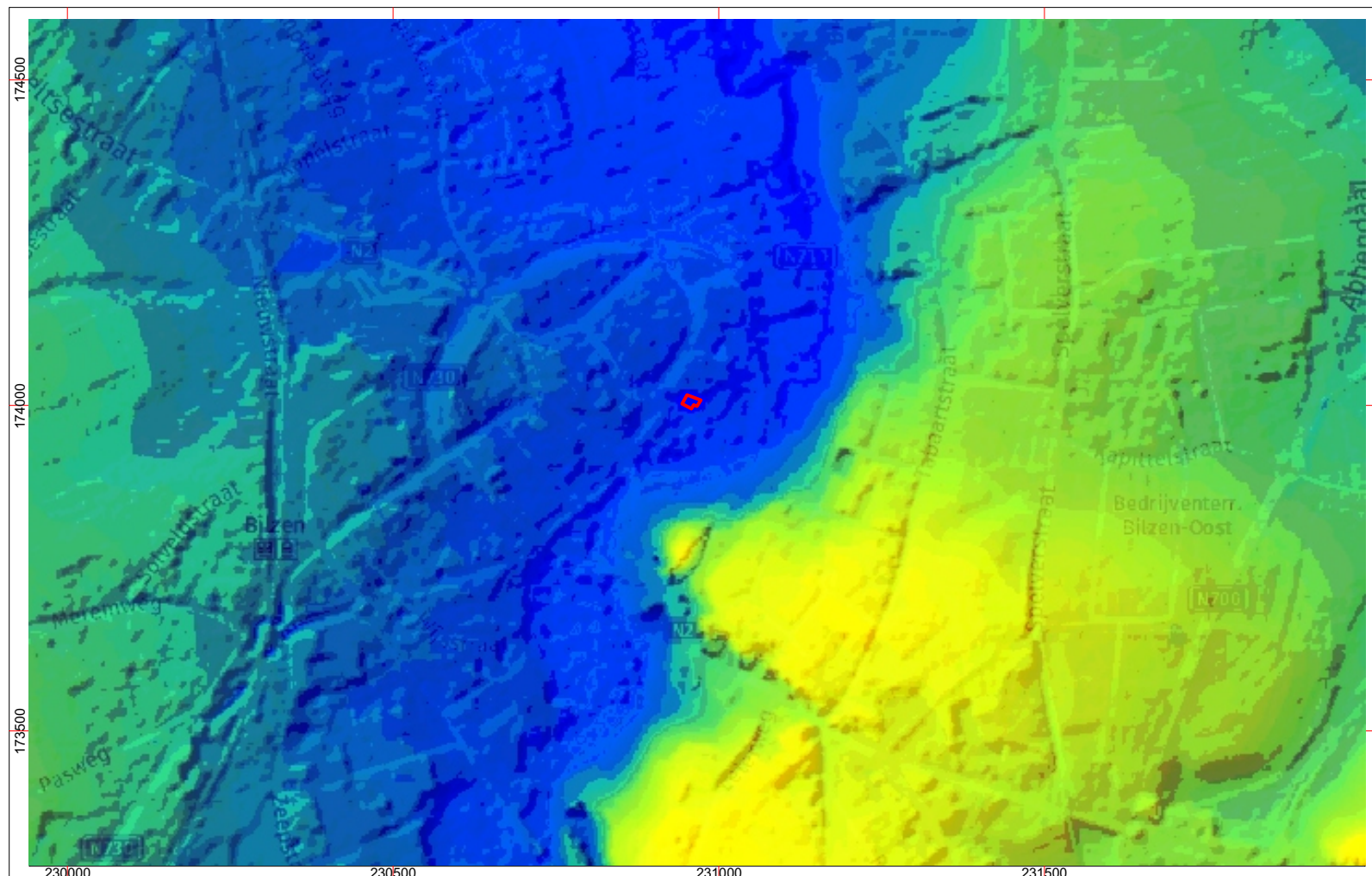
HAASST
byba

Project: Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10 - Projectcode: 2019J163
Bijlage 09: Multidirectionale Hill Shade, 0,25 m - Bron: www.geopunt.be
Datum aanmaak plan: 21/10/2019 situering plangebied blauw omkaderd

GRID: Lambert 72 coördinatenstelsel

< 50 m >

HAAMST
bvba

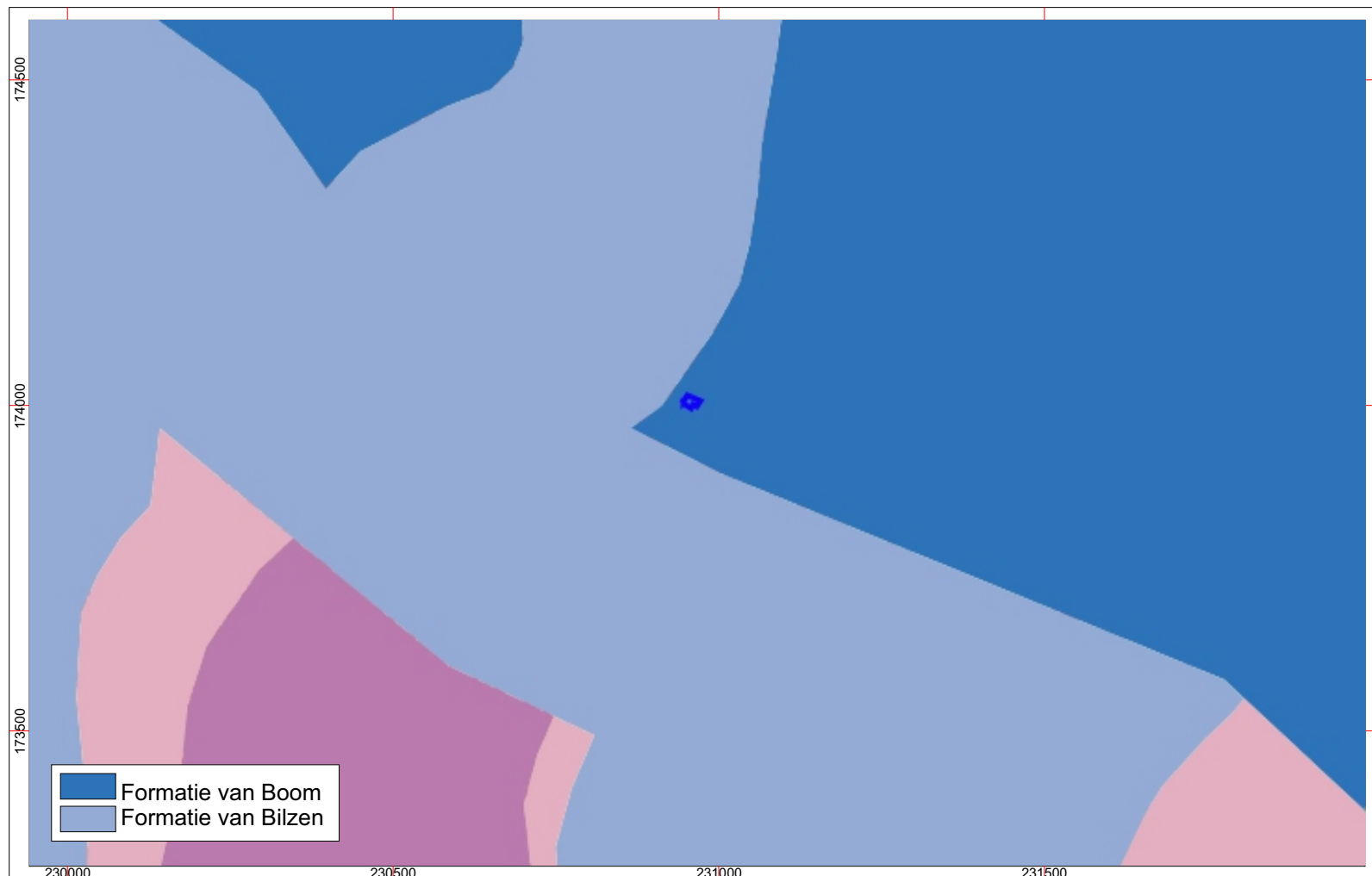
Project: Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10 - Projectcode: 2019J163
 Bijlage 11: Hydrografische situering - Bron: geopunt.be
 Datum aanmaak plan: 21/10/2019 situering plangebied blauw omkaderd

GRID: Lambert 72 coördinatenstelsel

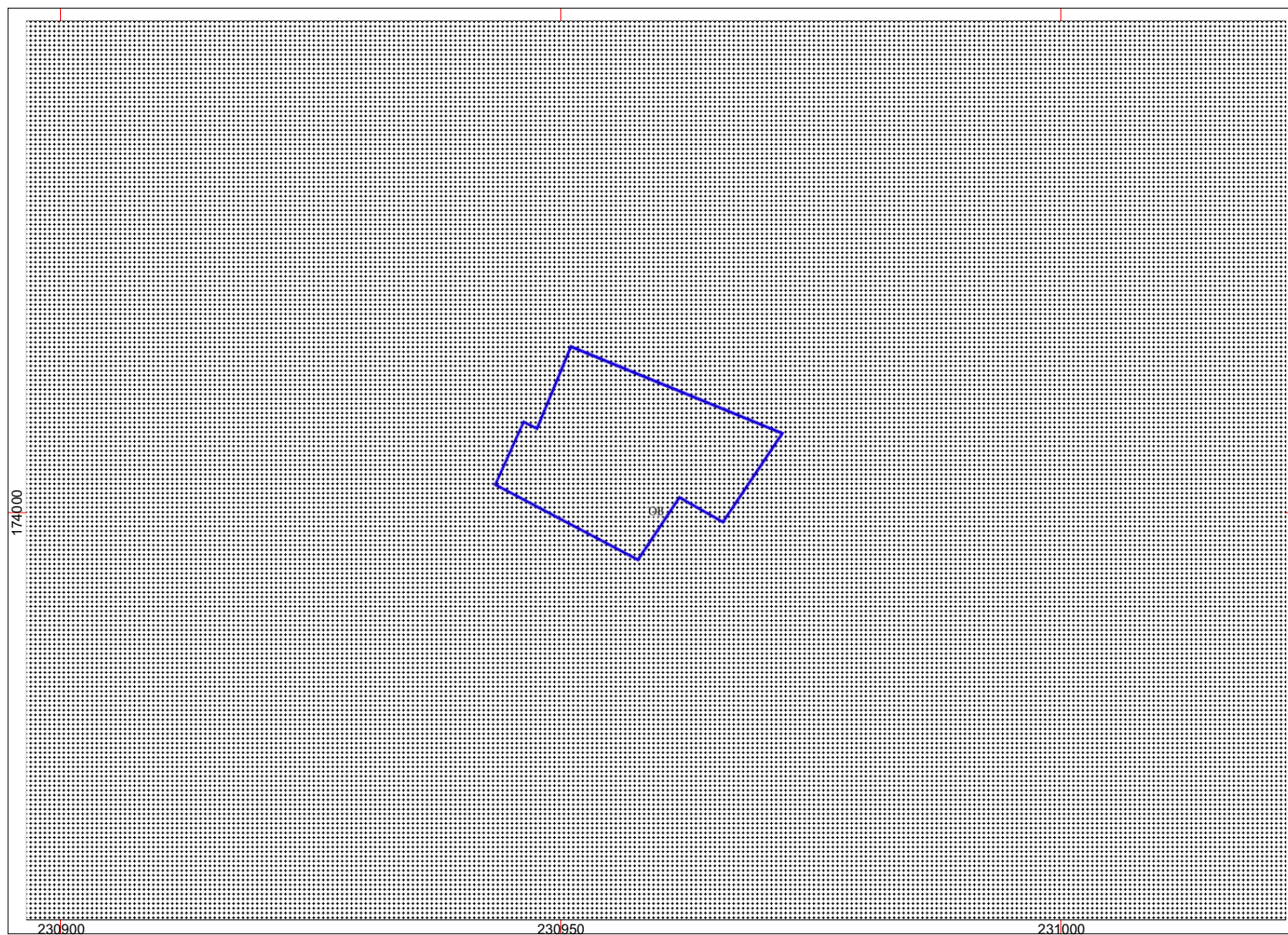

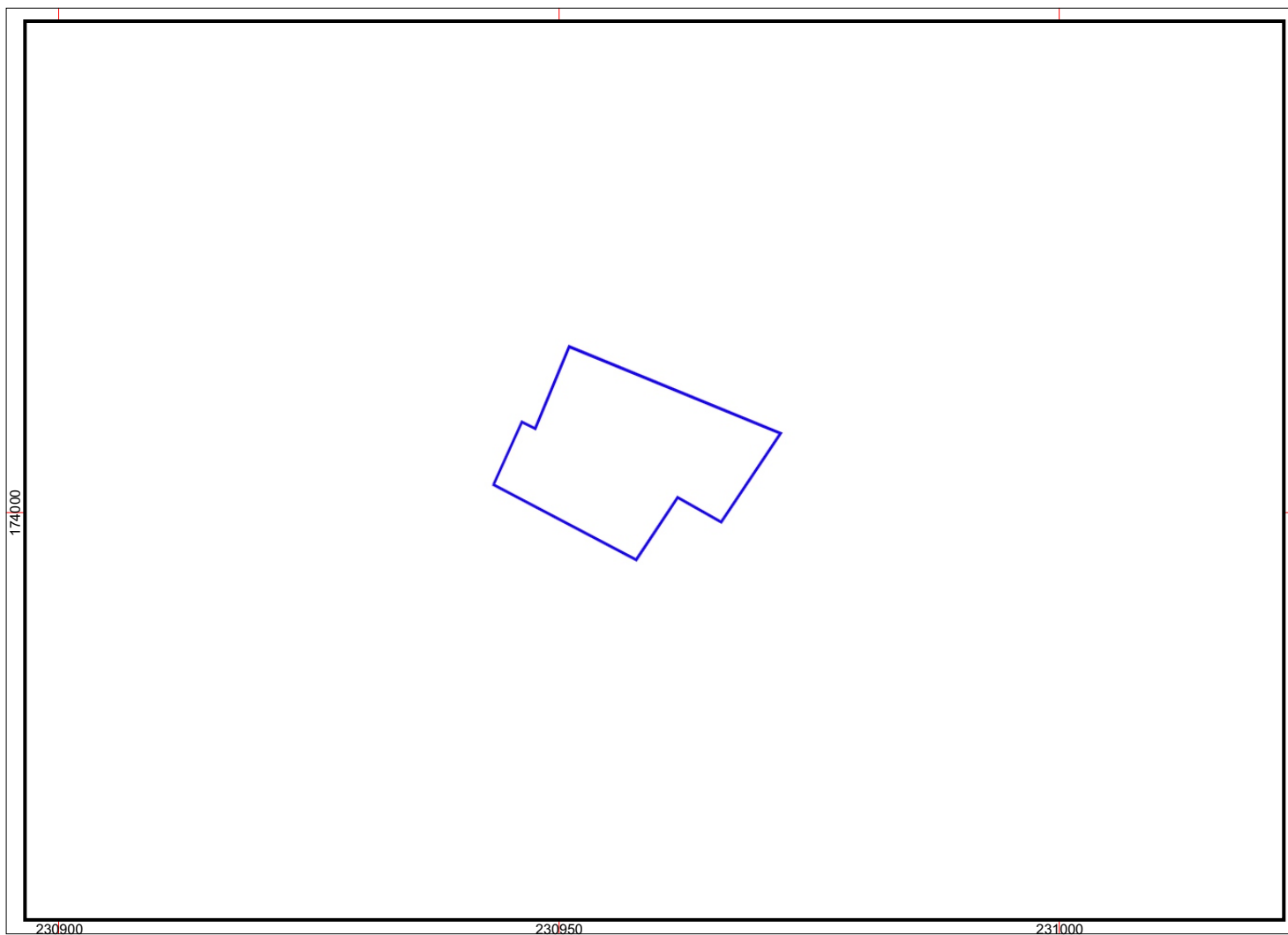
< 500 m >

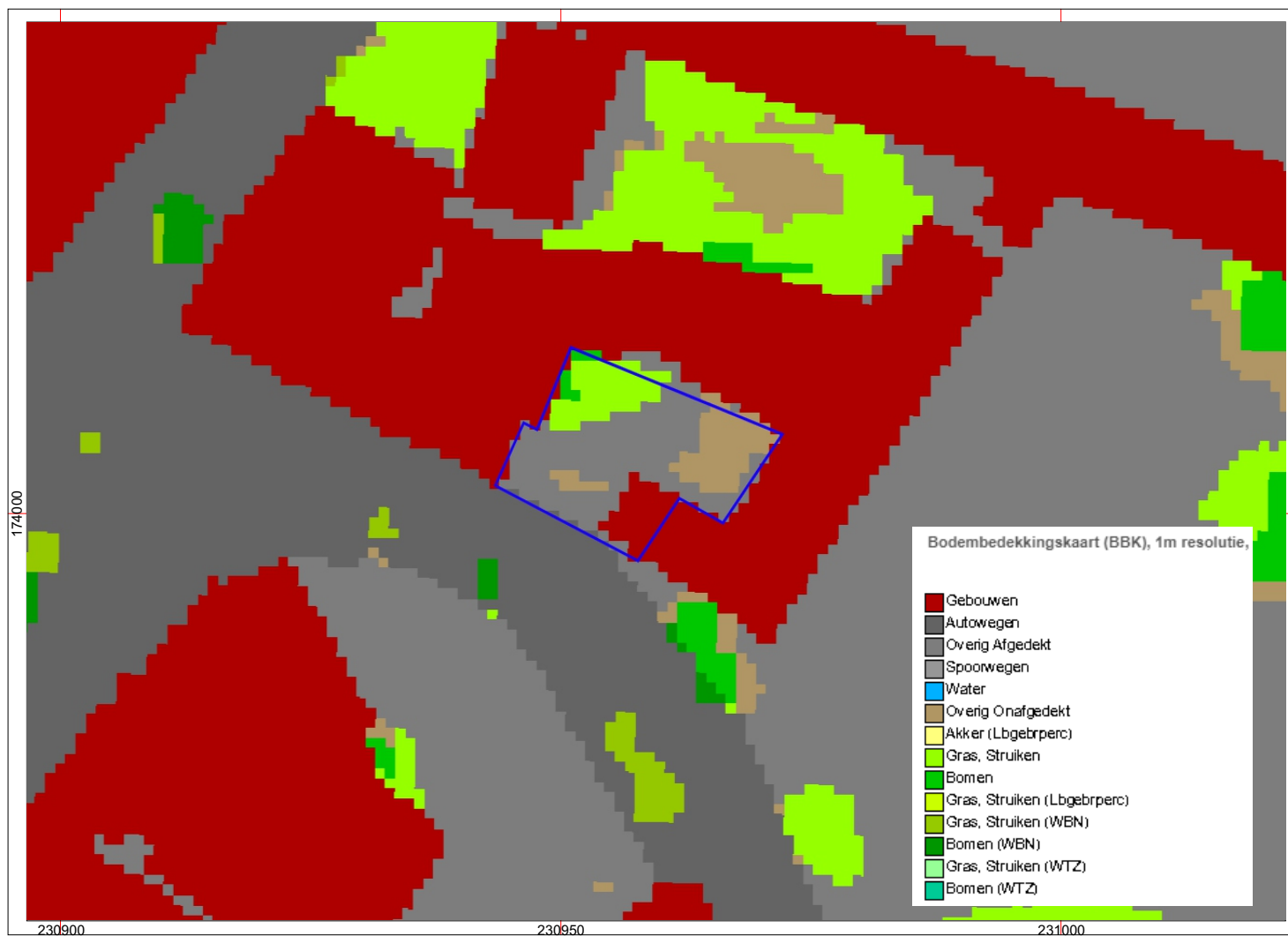

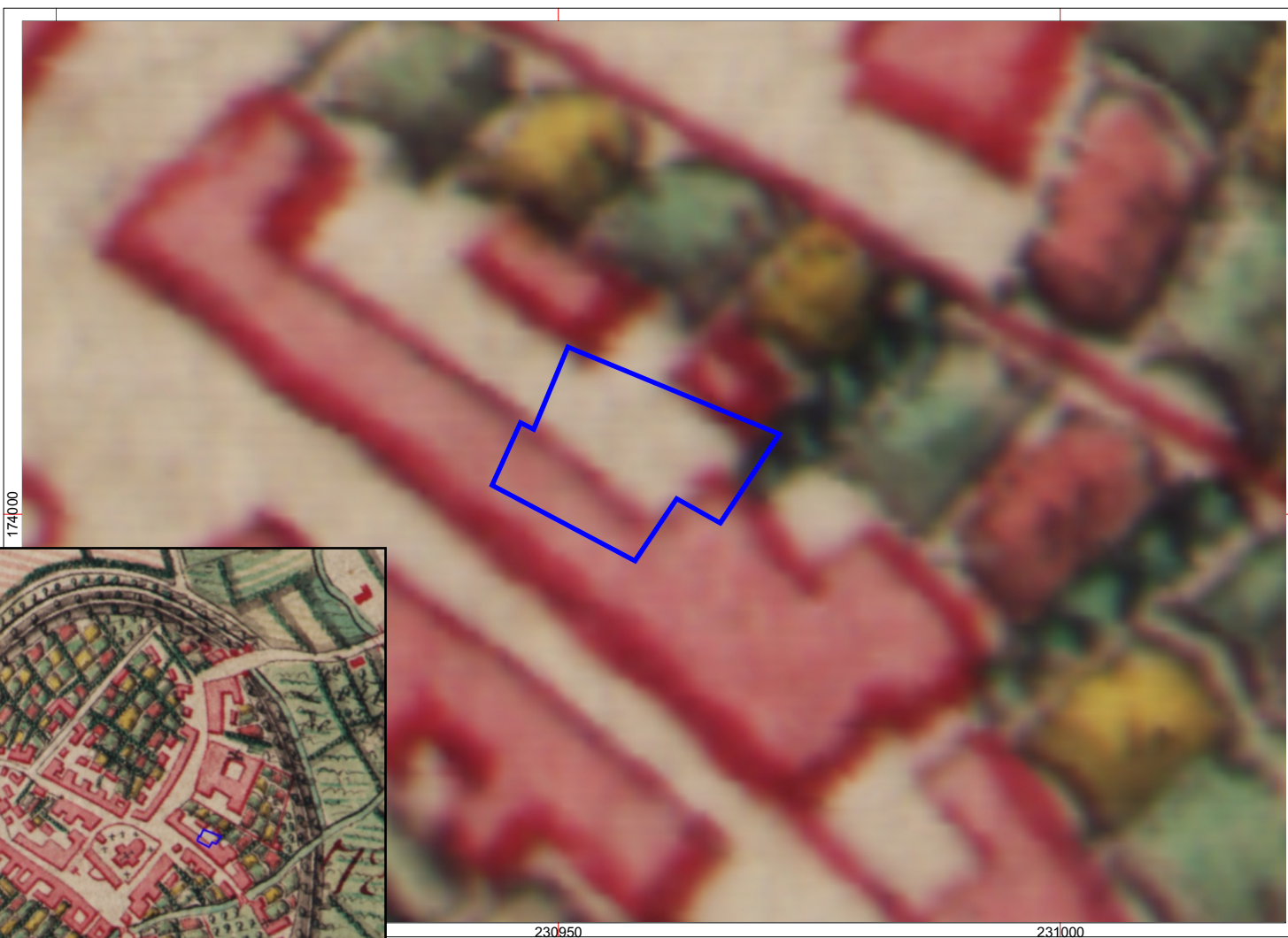

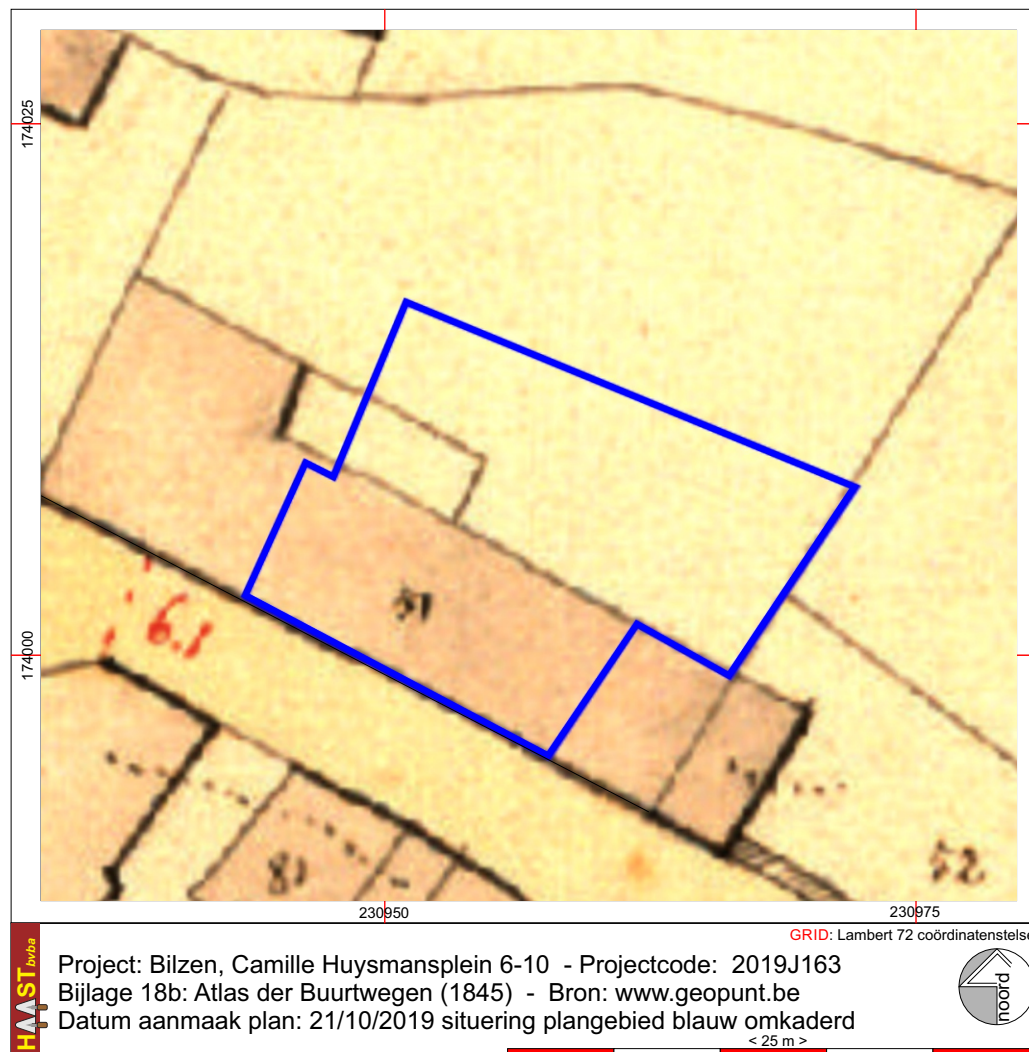
HAAS
byba

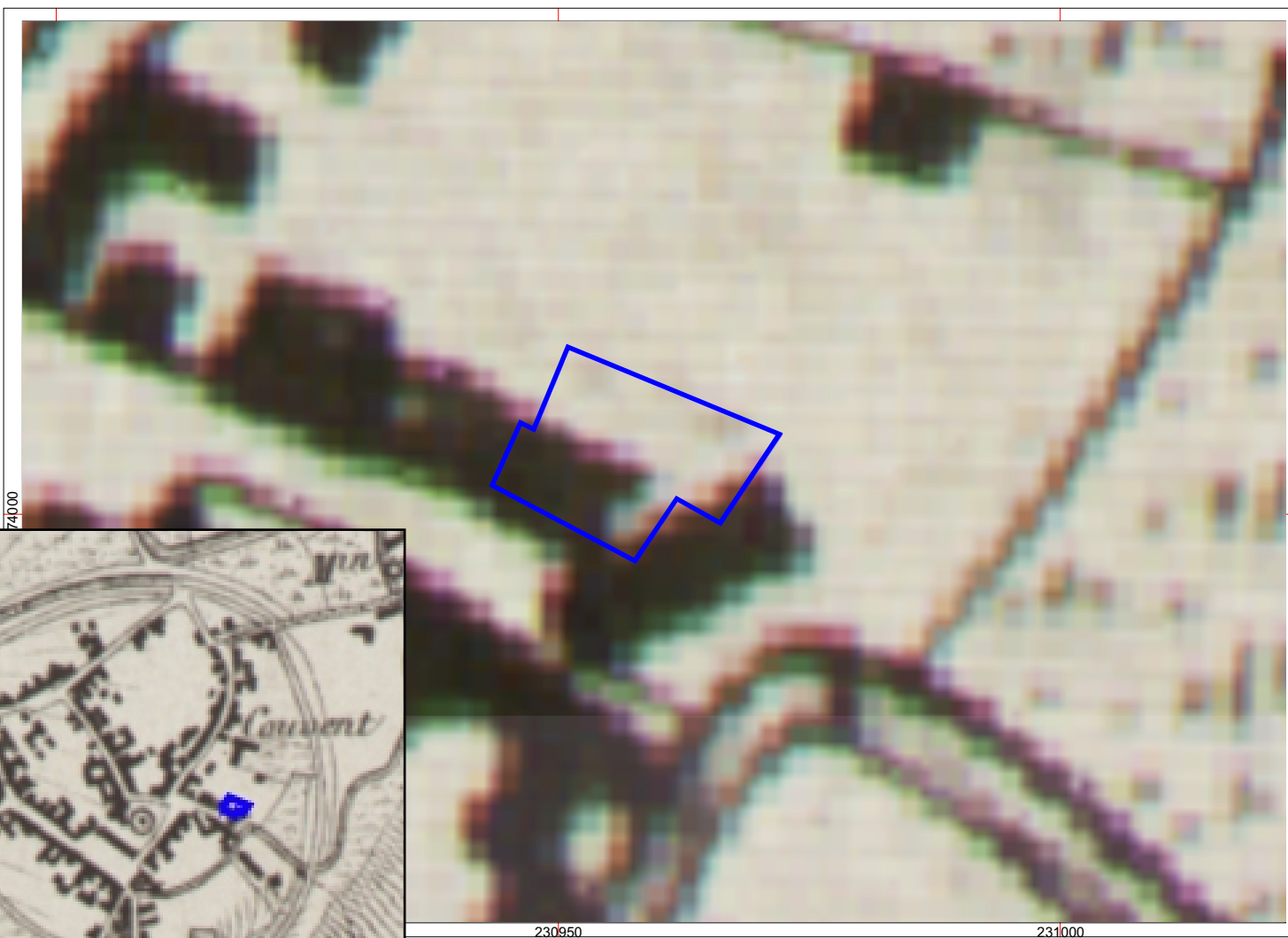
Project: Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10 - Projectcode: 2019J163
 Bijlage 17: Ferrariskaart (1771 - 1775) - Bron: www.geopunt.be
 Datum aanmaak plan: 21/10/2019 situering plangebied blauw omkaderd

GRID: Lambert 72 coördinatenstelsel

< 50 m >

HAASST
biba

Project: Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10 - Projectcode: 2019J163

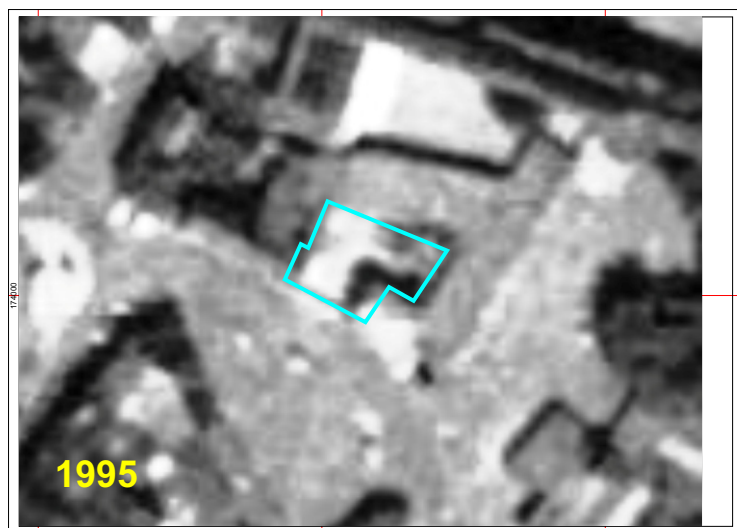
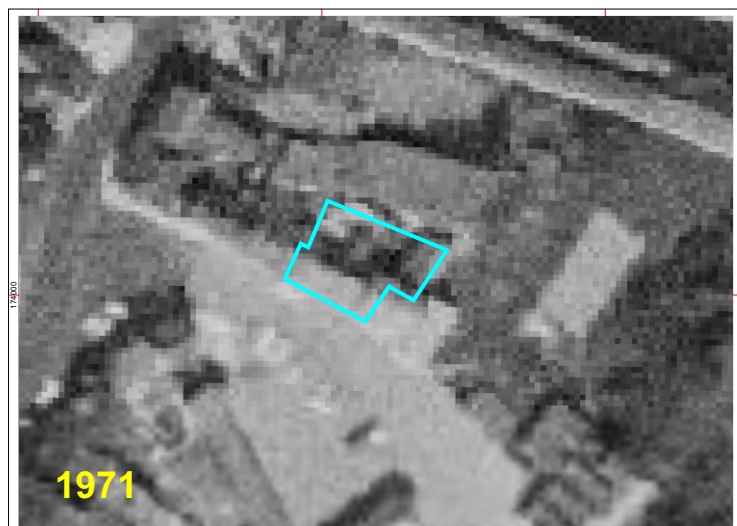
Bijlage 19: Vandermaelenkaart (1854) - Bron: www.geopunt.be

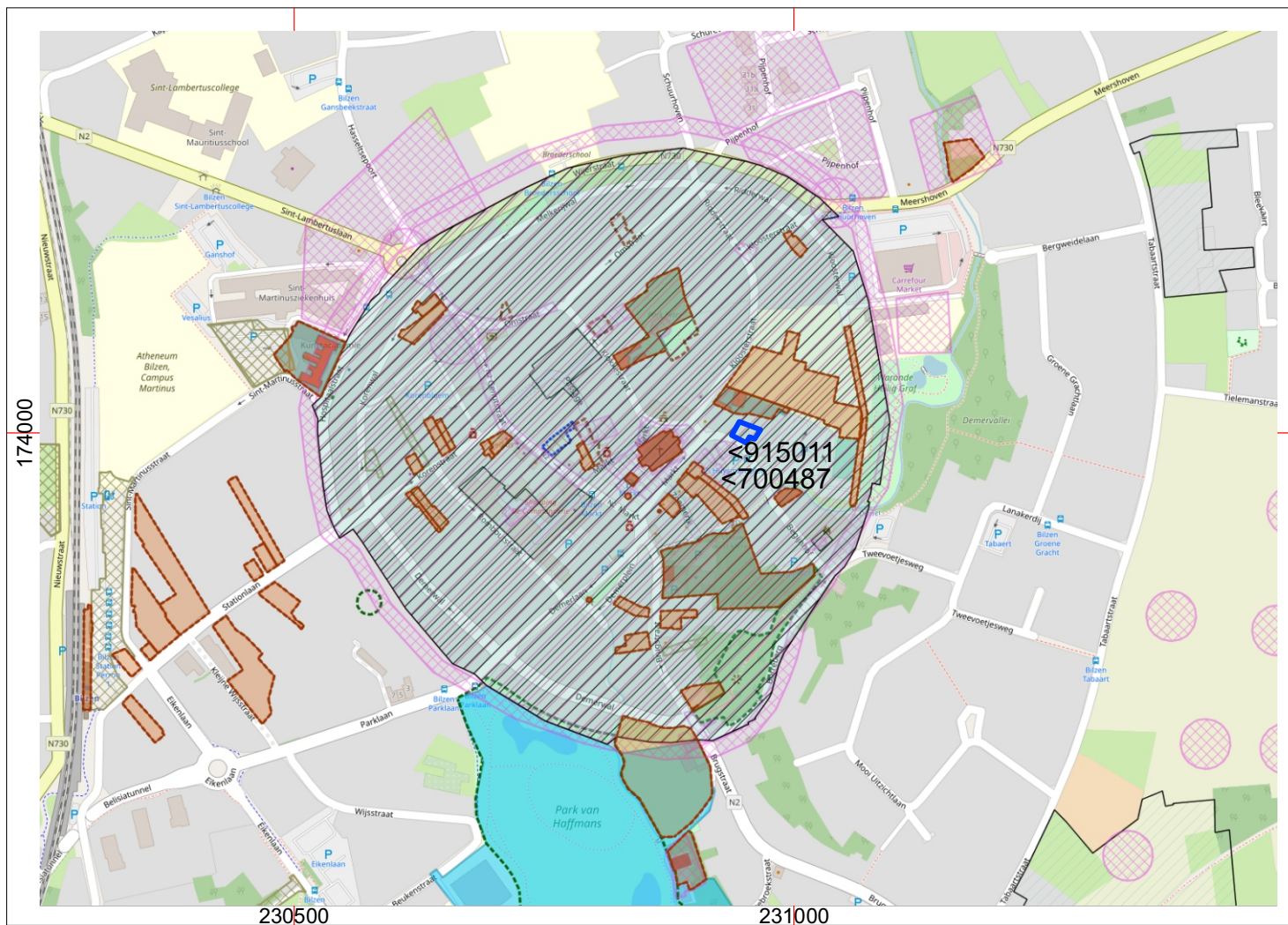
Datum aanmaak plan: 21/10/2019 situering plangebied blauw omkaderd

< 50 m >

GRID: Lambert 72 coördinatenstelsel

HAAS
Tijds

Project: Bilzen, Camille Huysmansplein 6-10 - Projectcode: 2019J163
 Bijlage 21: Archeologische situering - Bron: geopunt.be
 Datum aanmaak plan: 21/10/2019 situering plangebied blauw omkaderd

GRID: Lambert 72 coördinatenstelsel

< 500 m >

